

Venskab

KORRESPONDANCEN MELLEM ERIK ARUP OG LAURITZ WEIBULL

AF

INGA FLOTO

*Wem der grosse Wurf gelungen,
Eines Freundes Freund zu sein,
(Schiller)*

Nogle mennesker gemmer deres breve, andre smider dem væk, Erik Arup og Lauritz Weibull gemte deres. En livslang korrespondance ligger nu tilgængelig i arkiverne.¹ Korrespondancen afspejler to livsløb, to skæbner. Men den er også beretningen om et venskab mellem to af det 20. århundredes mest fremtrædende nordiske historikere.

¹ Erik Arups breve til Lauritz Weibull befinder sig i Lauritz Weibulls arkiv i Universitetsbiblioteket i Lund (228 stk.). Lauritz Weibulls breve til Erik Arup findes i Erik Arups arkiv i Det kongelige Bibliotek i København (146 stk.). – Weibull synes at have været den bedste arkivar af de to, han har tilsyneladende gemt alle breve fra Arup lige fra den første introduktionsskrivelse 15.10.06, såvel som postkort og telegrammer, mens Arup har været mere løsgtig, det første brev, han har bevaret fra Weibull er fra 3.6.10. Der er også en lakune mellem brevene fra Weibull 4.7.22 og 3.12.27. Netop den periode, hvor første bind af *Danmarkshistorien* udkom, og hvor overvejelserne omkring etableringen af *Scandia* fandt sted. Men iøvrigt er det naturligvis umuligt at afgøre, hvor mange breve, der er gået tabt. – Weibulls breve er nærmest ulæselige, han har en meget speciel håndskrift, selv Arup brokker sig flere gange over »kragetæerne«. Professor fil. dr. Carl-Axel Gemzell og professor, fil. dr. Birgitta Odén har vist mig den store venlighed at læse korrektur på artiklens svenske citater, og jeg har derefter konfereret med originalerne. Det viser sig, at Weibull i visse ord har en særlig stavemåde, f. eks. anvender han ofte e, hvor man normalt på svensk skriver å, ligesom han af og til anvender danske ord. Jeg har i disse tilfælde bibeholdt Weibulls stavning, men ikke markeret det særskilt. Arups breve er derimod normalt skrevet med meget sirlig og let læselig håndskrift. Enkelte – kortere – breve er maskinskrevne, i disse anvendes »store« bogstaver, mens Arup ellers konsekvent skriver med »småt«. Se iøvrigt nedenfor note 181.

Venskab

Venskab er en særlig form for kærlighed mellem mennesker, man har også kaldt det »den etiske erosform«. Venskab er ikke bare agtelse eller beundring, det er kærlighed. Venskab er den særlige form for kærlighed, der som genstand har en person, vi værdsætter, og som opfører sig moralsk korrekt – i det mindste over for os. »Venskab er at give, hvad vi er skyldige at give, at anerkende en egenskab, en dyd, som helt klart allerede fandtes, men som de andre bare ikke har værdsat, fordi de enten var ligeglade eller fjendtligt stemt. Den hengivenhed vi nærer for en ven, får os ikke til at se noget i ham, som ikke er, men får os simpelthen til at se ham; får os ikke til at overvurdere ham, men til at se ham retfærdigt. ... Det, der giver venskabet dets sublime, uselviske karakter, er netop, at en ven også anerkender og værdsætter træk ved os, der ikke direkte kan bruges til noget. ... Ens ven er med andre ord den, der *yder én retfærdighed*. Retfærdighed i dyb, eksistentiel forstand«.

Venskaber opstår pludseligt uden glidende overgange. Der indtræffer et øjeblik, hvor man gribes af en kraftig sympati eller interesse for, hvor man føler sig nært beslægtet, på bølgelængde med et andet menneske. Hvis man har kendt vedkommende i længere tid, er det som om man pludselig ser ham for første gang. Om denne oplevelse har man anvendt betegnelsen *mødet*. Et sådant møde er altid uventet, en slags åbenbaring. En gnist opstår. »Et venskab opstår gennem en række af disse intense møder, som hver for sig genoptager det foregående. ... *Et venskab er et filigran af møder*«. Det dybe åndelige slægtskab, man føler med den anden under mødet, kommer ikke af, at han søger nøjagtig det samme som én selv, har samme mål, samme længsler. Mødet består ikke i, at man erkender en identitet eller lighed. Det er snarere en opdagelse af, at man kompletterer hinanden. Denne *komplementaritet* har ikke noget at gøre med, at den anden ved noget, man ikke selv ved eller omvendt. Under et møde lykkes det to forskellige mennesker at betragte samme realitet på samme måde. Under mødet opdager de to venner, at de står skulder ved skulder overfor et dunkelt punkt, eller en fjende. »Mødet er to livsbanners, to skæbners sammenfald«.

Også venskabsforhold kan imidlertid komme ud for kriser. Venskab er ikke noget, der kan betragtes som erhvervet for altid. Det støder på kriser som enhver anden form for menneskelige relationer. »Krise vil her sige, at den ene føler sig usikker på den andens venskab, eller måske ligefrem svigtet, misforstået. At overvinde krisen er derfor ensbetydende med, at den anden igen forstår os til bunds, og vi ham. Under en krise misforstår vi nemlig også selv, angriber, vil bryde. Krisen opstår altid af en skuffelse

og har tendens til at bevæge sig mod et sammenstød på liv og død. Hvis vennen er den, der yder os retfærdighed, vil krise sige, at netop han har været uretfærdig overfor os. ... Krisen kan kun overvindes gennem et *møde*. Gennem dette nås en afklaring. Det møde, der ophæver krisen, overvinder dette forhistoriske mellemværende, genetablerer møderækken og repræsenterer et nyt skridt fremad.

Ovenstående beskrivelse af venskabets særlige mekanismer er hentet fra den italienske psykolog Francesco Alberonis bog *Venskab*.² Han fremhæver imidlertid også, at venskab tager sig forskelligt ud i forskellige samfund. »I et krigersamfund vil der i det væsentlige være tale om et våbenbroderskab. Det er det venskabsbillede, oldtidens heltedigtning har efterladt os: Patroklos og Achilleus, Euryalus og Nisus, Æneas og Pallans. Op mod vor egen tid møder vi venskaber, hvor kultur og politik er det væsentligste. Det ser vi hos Dante, Guido Cavalcanti og Lapo Gianni, tre digter-venner fra tolvhundredetallets Firenze. Og i tilfældet Michel de Montaigne og Etienne de la Boétie, to forfatter-venner fra det sekstende århundredes Frankrig. Endnu tættere på finder vi venskaberne mellem Marx og Engels, [og] mellem Max Horkheimer og Theodor Adorno, hvoraf det første har haft indvirkning på hele vor tids politiske liv, det andet på den sociologiske tænkning«. ³ De sidste er udtryk for det, han andetsteds kalder »åndelige venskaber«. ⁴ Fra historikerverdenen kender vi også den slags »åndelige venskaber«. Venskabet mellem Marc Bloch og Lucien Febvre er et klassisk eksempel, ⁵ det er venskabet mellem Erik Arup og Lauritz Weibull imidlertid også. De foranstående sider belyser nogle generelle mekanismer i venskab, det fælles. Der *var* et møde mellem to komplementære personligheder, og det venskab, der her opstod, har mange ting til fælles med de »åndelige venskaber«.

² København 1984. – Der findes utallige bøger om venskab, men da dette er en historisk, ikke en psykologisk afhandling, nøjes jeg med een, der iøvrigt trækker på en bred litteratur om venskab. – Jeg er cand. psyk. Yvonne Kronberg taknemlig for henvisningen. – Hele afsnittet om *Venskab* er baseret på denne bog. Citaterne er hentet fra s. 29; s. 35; s. 14; s. 15 og s. 21, resten af teksten er parafraaser. – Lektor, dr. phil. Henrik S. Nissen har med rette gjort mig opmærksom på, at Alberonis fremstilling i høj grad beror på en bestemt opfattelse af venskab, nemlig den romantiske. Ikke alle venskaber begynder naturligvis med *mødet*, og venskaber kan også have andre facetter end de her angivne. Det interessante i denne forbindelse er imidlertid, at venskabet mellem Arup og Weibull rent faktisk begynder med et *møde*, og at de begge påberåber sig det resten af livet.

³ Alberoni, s. 6.

⁴ Sst., s. 138-142.

⁵ Dette venskab er for nylig behandlet i Carole Fink: *Marc Bloch. A life in History*, Cambridge University Press 1989. Det er iøvrigt i den forbindelse interessant, at Fink skriver: »Their personalities were to some extent complementary« (s. 141). – De fire var stort set jævnaldrende: Bloch 1886-1944, Febvre 1878-1956, Arup 1876-1951, Weibull 1873-1960.

Alberoni beskriver. Det vil man opdage ved læsningen af de følgende sider. Man vil imidlertid også opdage, hvori det særegne, det unikke ved netop dette venskab bestod.

Mødet

I sommeren 1905 besøgte landsarkivaren i Lund, Lauritz Weibull, stadsarkivet i Lübeck for at orientere sig i det materiale vedrørende nordisk handelshistorie, der netop var blevet præsenteret af F. Bruns i et par artikler i *Hansische Geschichtsblätter*. Han gentog besøget de to følgende år, og i april 1907 kunne han meddele den svenske rigsarkivar, at også danskerne var blevet interesserede. Professor Steenstrup var allerede ankommet, og man ventede også en dr. Arup, der for Carlsbergfondets regning skulle arbejde med materialet.⁶ Det første brev fra Erik Arup til Lauritz Weibull er dateret 15.10.1906 og er netop en høflig introduktionsskrivelse, hvor Arup med henvisning til Kr. Erslev anmoder om en samtale vedrørende de lübske arkivalier. Allerede det næste brev, fra den 27. maj 1907, er imidlertid en kærlighedserklæring: »... det er sandt at byen er gammel og interessant, at arbejdet dernede var morsomt, at solen og Traven og de blomstrende frugttræer og skoven ved Israelsdorf var vidunderligt skønne, men er man meget ene, eller føler sig ene, lader det sig glemme – det var det stadige og skæmtfulde samvær med Deres unge hustru og Dem selv, der gav alt dette dets rette værd«. Det var en kærlighedserklæring, han med jævne mellemrum skulle gentage livet ud, og endnu 40 år senere, den 7. maj 1947 hedder det: »Du ved, at vi lige fra den yndige forårmorgen i Lübeck, da jeg første gang brød ind hos dig og Märta, er forbundet ved et ubrydeligt venskab«. Der er heller ingen tvivl om, at Weibull i alle måder gengældte de varme følelser og regnede Arup blandt sine »närmaste och bästa vänner«.⁷

Det var to unge mennesker, stort set jævnaldrende, der her traf hinanden for første gang. Lauritz Weibull fyldte 34 år den 2. april og var nyligt blevet gift, Erik Arup var 30 år og endnu ungtkarl. Af ydre var de meget forskellige: Weibull var lang, tynd og skarptskåren, Arup mindre og med årene mere og mere rund og sat. Deres hidtidige karriere havde

⁶ Birgitta Odén: *Lauritz Weibull och forskarsamhället*, Lund 1975, s. 114-115.

⁷ Weibull til Arup 7.4.21. – Arup vender gang på gang tilbage til minderne fra Lübeck, se f.eks. også Arup til Weibull 16.7.21; 13.9.21; 21.3.32: »Tænk at være sammen engang igen i Lübeck i maj!«; 19.7.36; 23.1.40. Også Weibull skriver om »de härliga dagar, där vi för en mansålder möttes i Lübeck«, 1.5.47; se også 7.7.21. – Erik og Clara Arup fejrede iøvrigt deres »to måneders bryllupsdag« i Lübeck, Arup til Weibull (postkort) 3.5.08.

også formet sig forskelligt. Weibull, professorsøn fra Lund, var i 1903 blevet landsarkivar i Lund og syntes definitivt at have opgivet tanken om en universitetskarriere. Han havde indledt sin videnskabelige løbebane med afhandlinger om forskellige digteres og kunstners tilknytning til Lund og erhvervede i 1899 docentur i historie på en »god, men traditionel« afhandling om det diplomatiske forspil til Gustav Adolfs indtræden i Trediveårskrigen, herefter beskæftigede han sig med skånsk topografi og lokalhistorie. Han havde overtaget redaktionen af *Historisk Tidsskrift för Skåneland* efter sin far, professor Martin Weibull, og havde efter dennes død påtaget sig at udgive hans efterladte papirer. Han var desuden på dette tidspunkt optaget af to store udgiverarbejder *Lunds Stifts Urkundsbok* og *Malmö Stads Urkundsbok*. Man får det indtryk, at han endnu ikke definitivt havde frigjort sig fra faderens indflydelse, men at han måske også var blevet forhindret i en universitetskarriere af Martin Weibulls akademiske modstandere i Lund.⁸ Erik Arup derimod havde blikket fast rettet mod universitetet, men havde endnu ingen ansættelse. Han havde netop færdiggjort sin disputats: *Studier i engelsk og tysk handels historie. En undersøgelse af kommissionshandelens praksis og teori i engelsk og tysk handelsliv 1350-1850*, og havde allerede bag sig flere bemærkelsesværdige afhandlinger og anmeldelser i *Historisk Tidsskrift* og andre steder.⁹

Også temperamentsmæssigt synes der at have været store forskelle på de to. Arup var den udadvendte, dynamiske, charmerende,¹⁰ Weibull den aristokratisk tilbagetrukne, der kun for alvor åbnede sig i en snæver kreds.¹¹ Den ene frodig, den anden tør, men begge var de store polemik-

⁸ Odén, *forskarsamhället*, passim. Om forholdet til faderen s. 104-109 og s. 215. – Karakteristikken af Lauritz Weibulls forfatterskab efter Aksel E. Christensens nekrolog, HT 11. rk. VI, 1962, s. 695-699.

⁹ Jvf. nedenfor note 22.

¹⁰ Povl Bagge giver følgende karakteristik af Erik Arup: »Jeg kunde lige saa lidt som de fleste af mine jævnaldrende historiestuderende undgaa at blive fortryllet af [Erik Arups] talent som skribent og hans charme som lærer. Selv om jeg har glemt det meste af hvad han sagde i sine forelæsninger, husker jeg hans oplagthed, hans lune, blikket over brillerne mod auditoriet, når han kom med en spøgefuld eller sarkastisk bemærkning. Jeg beundrede hans idérigdom og skarpsindighed, vel også hans polemiske evne«. Povl Bagge: »Erik Arup«, *Linier i dansk historieskrivning i nyere tid*, København 1976, s. 35-53.

¹¹ I nekrologen (HT 11 rk. VI, s. 695-699) karakteriserer Aksel E. Christensen Weibull således: »Kun begrænsede sider af historikeren og endnu mindre af hans personlighed fik udtryk i Lauritz Weibulls skrifter. Her møder vi den reservede forsker, der i erkendelse af sin metodes tjenlighed til at gennemføre sin store maalsætning, nemlig at sætte en fast grænse mellem viden og formodning om fortiden, holdt ethvert subjektivt moment borte. ... Som professor viste han større aabenhed. Man fik en fornemmelse af mandens glød bag hans aristokratisk-akademiske holdning, når han med sin noget slørede stemme forelæste sine resultater for et auditorium, og endnu mere hans inspiration, naar han foldede sig ud

kere for Herren.¹² Temperamentsforskellen kommer klart til udtryk i brevene: Arup, denne lidenskabelige ildsjæl, udleverer sig selv hensynsløst, i skaberrusen såvel som i den ekstreme bitterhed og frustration, mens Weibull stedse er den kloge ven, der trøster og holder igen og kun i glimt giver mere af sig selv. Det er nærliggende at betegne dem som komplementære personligheder.¹³

Mødet resulterede i et livslangt venskab, men hvad var fascinationen? Der er selvfølgelig de rent ydre omstændigheder, som ofte er påpeget: Da de mødtes, befandt de sig begge i en akademisk udkantsposition, senere blev de begge professorer, Arup i 1916 og Weibull i 1919, men de var begge – og følte sig begge – i opposition til deres respektive landes historikermiljøer, til gengæld stod de sammen om hvad de opfattede som et fælles program. Men hvad var den indre dynamik i venskabet? Arup var ikke i tvivl: »– og jeg maa have lov til særlig at sige Dig, hvor megen pris jeg sætter paa Dit venskab – jeg medbringer altid fra samvær med Dig en varm følelse af, at vi, trods al forskel, først og fremmest i opfattelsen af vor videnskab, men ogsaa paa mange andre menneskelige omraader er om jeg saa tør sige af samme aand. Jeg kan sige, at jeg ikke har denne følelse i samme grad overfor nogen anden af mine jævnaldrende« (29.5.11). De var »af samme aand«, selv om de umiddelbart skulle synes så forskellige. De havde fundet sammen på et fundamentalt menneskeligt plan, de var blevet venner. Deres fælles optagethed af videnskaben var en vigtig ingrediens i dette venskab, men altså kun en ingrediens.

For Arup blev Weibull det faste holdepunkt i en akademisk verden, hvor han følte sig stadig mere isoleret og omgivet af fjender, men samtidig kom Weibull også til at fungere som en slags psykologisk sikkerhedsventil for Arups iltre temperament: »– og den maade, hvorpaa jeg faar lov at svælge i historie, er uhyre inspirerende for mig – vækker mig

for sine elever paa et seminar eller i en sluttet kreds. Men først naar man havde oplevet hans tolkning af fortiden i Lundedomen eller ved Dalby kirke eller et andet af hans monumenter, forstod man ret, hvorledes videnskabsmanden havde tøjlet og skolet den sande amatørs ildhu, der var drivkraften i hele hans værk«.

¹² Om polemikeren Weibull, se Odén, *forskarsamhället*, s. 38-39. – At polemikken også kunne bruges som et bevidst fagpolitisk våben viser følgende Arup-citat: »Men tryk Du nu bare Din afhandling som den er; jeg skal saa forsøge at begrunde hele min opfattelse af Svend Estridsen lidt bedre og sætte lidt op derom enten i Historisk Tidsskrift eller hos Dig, hvis Du vil have det – saa kan vi paa den maade sætte en opsigtsvækkende polemik igang om et middelalderligt spørgsmaal, det vil være til meget mere reklame for os begge og det er det, det kommer an paa – lad folk se, at der endnu lever dem, der kan skrive og skændes om andet end Monrad, Fru Heiberg og det 19. aarh.s historie« (14.2.14).

¹³ Jvf. afsnittet om *Venskab* ovenfor s. 242.

ved Dine og Curts¹⁴ saa sunde og faste ræsonnementer til fornuftig eftertanke over mine egne ofte temmelig løse indfald« (14.2.14), »jeg tror, at hvis jeg var meget mere sammen med Dig, ville ogsaa jeg faa gjort mere og bedre videnskabeligt arbejde. Her synes alt i den historiske verden i det mindste mig utroligt smaaligt og ganske uden interesse for videnskabelig forsken eller forstaaelse af dens værdi eller simpelthen dens nødvendighed, naar man overhovedet beskæftiger sig med historie« (25.7.22), »Du giver en god vens kloge raad, og jeg skal følge dem, fordi jeg jo godt ved, at de er rigtige – jeg bliver blot engang imellem lidt utaalmodig og forbitret« (19.10.25), »Det var rart at have Dig herovre, for mig er samtaler med Dig den bedste styrkelse til glæde over vor videnskab og arbejdsmod, som jeg i det hele taget kan faa« (16.3.27), »jeg haaber, Du har følt, hvilken glæde dine besøg altid er for os alle, og for min del kan jeg sige, at uden det inspirerende og opmuntrende samarbejde med Dig ved jeg ikke, hvorledes jeg skulle udholde byrden af et forskningsarbejde, der overalt hos mine compatrioter kun møder uvilje og ligegyldighed« (2.1.32).

Af disse citater, som af hele korrespondancen iøvrigt, kan man godt få det indtryk, at det er Arup, der »elsker« mest, hvis man kan bruge det udtryk: at det er ham, der er mest afhængig af vennen, har mest brug for venskabet. Men det er ikke sikkert, det er rigtigt. Det lå blot ikke til Weibulls temperament i den grad at udlevere sig selv. Varmen, kærligheden til vennen, ligger som en undertone i brevene, og kommer af og til op til overfladen. Efter opholdet i Lübeck var Arup ikke kommet til universitetet, men til udenrigsministeriet som arkivar, fra 1909 som leder. Den 1. november 1910 returnerede han nogle afskrifter til Weibull og skrev samtidig: »Men det er mig ogsaa en hel sorg at sende dem til Dig – det er virkelig som om jeg igen overskar en haand, der dog endnu har holdt mig knyttet til den herlige videnskab, som jeg synes at skulle stødes længere og længere bort fra, medens Du, lykkelige, altid kan bevæge Dig på dens lyse højder, hvor Du færdes med saa megen gracie, fasthed og aand«. Og Weibull svarede da: »Ditt brev har jag inte läst med alldeles samma glädje som annars Dina brev. Jag har tänkt mycket öfver Dig och Din ställning det sista dygnet, och jag förstår Dig så väl. Jag lider i grund och botten av samma elände, men medan Du sliter ut Dig dagarna i ände, slipper jag med att offra förmiddagarna« (3.11.10). Her viser han mere end almindelig medfølelse, og han giver samtidig udtryk for deres fælles frustration: de er udenfor. Men derudover er der ingen tvivl om, at de ogsaa havde det muntert sammen, og at det nære venskab deltes af

¹⁴ Curt Weibull, Lauritz Weibulls yngre broder.

deres respektive ægtefæller og af Arups børn.¹⁵ Da venskabet langt senere kom i krise, var det da også kvinderne, der trådte til.¹⁶

Også i Weibulls breve kommer glæden ved samværet til udtryk og samtidig anes noget af den fortryllelse og charme, der må have omgivet ikke bare Arups person, men også hans hjemmeliv. En fortryllelse og charme, der synes at have bjergtaget Weibull: »Det är alltid högtid [att] få vara samman med Dig« (23.8.28), »och [jag] har att tacka Dig för den synnerligen fängslande samvaron i söndags« (8.4.32), »Jag skyndar att tacka Dig, Clara och Niels för den mycket stora hjärtlighet Ni igår som otaliga många gånger tidigare visat mig. Det är gott [att] känna det så som jag kände det igår« (15.7.33), »För mig ligger alla Edra tidigare hem i en sällsam magisk belysning. De är oskiljaktigt förenade med mitt liv och min utveckling« (10.8.47). Også Weibull bedyrer til stadighed sit venskab. Da Arups far dør, får han et kondolancebrev underskrevet »Din sanne vän« (22.6.15), et andet sted hedder det »Din trofaste vän« (20.1.37), men som regel bare »Din vän«. Mest bevægende får det udtryk således: »Käre Erik. Låt oss nu tro att vi atter är på glid över till ljussidan av livet. Och tack, mycken tack för all tilliten till oss två, Lisa och mig, två svaga mänskobarn som inte av egen vilja någonsin sviker« (6.9.45). Iøvrigt er korrespondancen på begge sider spækket med »tak for sidst«, »kom nu snart herover«, »det er længe siden, vi har talt sammen« osv. Det, de fortrinsvis skrev til hinanden om, og det, de fortrinsvis talte om – »passiarede« som Arup kaldte det – var historievidenskab. Der var ikke langt mellem København og Lund, og når det rigtigt brændte på, foretrak de at mødes ansigt til ansigt. Disse, måske helt afgørende møder, er derfor unddraget vort kendskab.

Da de to mødtes første gang i Lübeck i foråret 1907 befandt de sig begge i et vadedsted: Lauritz Weibull havde endelig afsluttet arbejdet med udgivelsen af Martin Weibulls efterladte manuskripter,¹⁷ han var omsider fri, og Erik Arup var blevet færdig med sin disputats. I de følgende år slog de begge ind på helt nye veje i deres forskning. Lauritz Weibull fik i 1911 sit »epokegørende gennembrud med afhandlingen *Kritiska under-*

¹⁵ Weibull var gift to gange, 1907-19 med Märta Elisabet af Petersens og anden gang (1933) med Hanna Elisabeth (Lisa) Heloise Hahr g. Landergren. Han havde ingen børn. Arup havde to sønner og en datter, der tit omtales i korrespondancen. Brevene fra Arups børn (i Weibulls arkiv) viser, at de har betragtet Weibull som en kær onkel. Clara Arup og Weibull opretholdt en varm korrespondance efter Arups død (Weibulls arkiv). – Om venskabet, også om de glade stunder se bl.a. Arup til Weibull 10.3.13; 23.8.15; 27.1.16; 2.12.20; 17.11.21; 23.11.22; 3.2.26; 20.9.29; 19.7.36; 15.3.38; 7.7.42; 7.5.47.

¹⁶ Jvf. nedenfor s. 281-285.

¹⁷ Odén, *forskarsamhället*, s. 108. – Birgitta Odén skriver bl.a.: »Men även denna gång tycks Lauritz Weibulls sonliga pietet ha tagit överhand«.

sökningar i Nordens historia omkring år 1000, der ved sin radikale kildekritik skabte revolution indenfor hele den nordiske historikerverden. At der indtrådte et brud eller i hvert fald en brat omstilling i den næsten 40-årige forskers produktion med *Kritiska undersökningar* står udenfor enhver diskussion«. ¹⁸ Også Arups forskning tog en ny retning, han forlod de internationale handelshistoriske studier, der havde beskæftiget ham siden ungdommen, »og nu blev kampen for at skabe en fuldstændig Danmarkshistorie ud fra nye tidssvarende metoder hans skæbne for resten af livet«. ¹⁹ For Arups vedkommende var der dog mere tale om et emnemæssigt end om et metodisk brud.

Aksel E. Christensen fremførte allerede i 1962 i sin nekrolog over Lauritz Weibull den opfattelse, at mødet med Erik Arup fik afgørende indflydelse på Lauritz Weibulls udvikling: »Arup havde netop da arbejdet sig bort fra det, han følte snærende i den Erslevske kritik, og tumlede allerede med planen om at forny Danmarkshistorien efter den »franske« rekonstruktionsmetode. Det er nærliggende at antage, at også Arup kan have stimuleret sin ældre kollega. Tiden vil passe, for *Kritiska undersökningar*, der er en fuldmoden frugt af et dybtgående og vidtspændende kildestudium ud fra en fast og fuldt udformet metode, maa have krævet en aarelang forberedelse«. ²⁰ Birgitta Odén har i sin bog om *Lauritz Weibull och forskarsamhället* tilsluttet sig denne opfattelse og endnu stærkere understreget Arups indflydelse på Weibulls udvikling: »Det finns också anledning att tro, att mötet med Erik Arup givit Weibull det tillskott av karriärlust och självkänsla, som var nödvändigt för att bryta [humanistiska] sektionens latent motstånd. Det er vidare en rimlig gissning, att diskussionerna med Arup understrukt vikten av att de bägge från en professors stol fick tillfälle att plädera för den radikala historieforskning, som de bägge bekände sig till«. ²¹ Der er efter min

¹⁸ Aksel E. Christensen: »Fra Kr. Erslev til Erik Arup«, *Linier i dansk historieskrivning i nyere tid*, København 1976, s. 30-31.

¹⁹ Sst.

²⁰ HT 11 rk. VI, s. 695-699.

²¹ Odén, *forskersamhället*, s. 138, se også s. 122-123. – Birgitta Odén mener iøvrigt ikke, at mødet med Arup var den eneste impuls bag nybruddet i Weibulls forskning. Hun understreger tværtimod, at Weibull i disse år kom i kontakt – enten personligt eller via læsning – med flere nye intellektuelle miljøer, med forskningsfronten: Kr. Erslev og Sophus Müller i Danmark, Alphons Dopsch i Østrig, engelsk og fransk positivisme, mm. »Denna nyorientering udlöstes av Lauritz Weibulls möte med några klassiska problem i historieundervisningen, då han i sin fars efterföljd undervisade om det klassiska temat »Nordens äldsta historia« (s. 125). – På den anden side understreger hun også Arups betydning som noget særligt: Arup var på dette tidspunkt stærkt optaget af Langlois og Seignobos. »Emellertid kan det visas, att Weibull långt tidigare känt till Seignobos och Langlois arbeten utan att detta ledde till en nyorientering. Arups betydelse torde därför ha legat på ett djupare

opfattelse ingen grund til at betvivle rigtigheden af de to forfatters antagelser, man kan blot konstatere, at bevisførelsen er en »konstruktion« efter bedste arupske recept: Der står ikke noget direkte om alt det her i kilderne – heller ikke i korrespondancen, men de »kendsgerninger«, der kan uddrages, er, at efter mødet skifter Weibulls produktion karakter, og de to står frem – i et nært venskab – som bannerførere for en moderne kritisk metode.

Videnskaben

Der er i forskningen almindelig enighed om, at Erik Arup og Lauritz Weibull begge betragtede sig som repræsentanter for en ny, radikal kritisk-videnskabelig historieforskning, som de anså som mere moderne og avanceret end den erslevske kildekritik, og at de metodiske synspunkter, de gjorde sig til talsmænd for, i høj grad er overensstemmende med de synspunkter, der i 1898 blev fremsat af de franske historikere Ch. V. Langlois og Ch. Seignobos i bogen *Introduction aux études historiques*. Der er imidlertid også enighed om, at de som praktisk arbejdende historikere var endog meget forskellige.²² De ville begge et traditionsop-

månskligt plan än informatörens» (s. 123). – Birgitta Odéns bog er udløst af den debat, der rejste sig i Sverige, efter at Arvidsson i *Scandia* (1973) havde fremført, at *Kritiska undersökningar* skyldtes Weibulls læsning af den franske litteraturforsker Joseph Bédier.

²² Litteraturen er omfattende, og det følgende er ikke udtømmende. Nekrologer: C.O. Bøggild-Andersen, *Oversigt over Videnskabernes Selskabs Virksomhed*, 1951-52; Aksel E. Christensen, *Festskrift udgivet af Københavns Universitet*, 1952; Aksel E. Christensen, HT 11 rk. III, 1952; Lauritz Weibull, *Scandia* XXI, 1952-53. Historiografiske afhandlinger (kronologisk): Rolf Torstendahl: *Källkritik och vetenskapssyn i svensk historisk forskning 1820-1920*, Stockholm 1964; Göran B. Nilsson: »Om det fortfarande behovet av källkritik«, (Svensk) HT 1973,2; Jens Chr. Manniche: »Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole. Et bidrag til studiet af historieteoretiske synspunkter i Danmark«, HT 75,1. 1975.; Birgitta Odén: *Lauritz Weibull och forskarsamhället*, Lund 1975; samme: »Det moderna historisk-kritiska genombrottet i svensk historisk forskning«, *Scandia*, bd. 41, 1975; Povl Bagge og Aksel E. Christensen i *Linier i dansk historieskrivning i nyere tid*, København 1976; Hans Kryger Larsen: *Erik Arup. En historiografisk undersøgelse af Arups videnskabs- og historiesyn 1903 – 1916*, Odense 1976; Inga Floto: »60ernes dilemma. Noget om at skrive historie«, *Fortid og Nutid* XXVI, 1976; Kristof K. Kristiansen og Jens Rahbek Rasmussen: »Brud eller kontinuitet i dansk historievitenskaber«, *Fortid og Nutid* XXVI, 1976; Hanne Eriksen m. fl.: *Dansk historievitenskaber krise. En undersøgelse af dansk historievitenskaber tradition*, Odense 1977; E. Ladewig Petersen: »Omkring Erik Arup: Struktur og grænser i moderne dansk historieforskning«, HT 78,1; Jens Henrik Tiemroth: *Erslev – Arup – Christensen. Et forsøg på en strukturering af en tradition i dansk historieskrivning i det 20. århundrede*, København 1978; Inga Floto: »Erik Arup og hans kritikere«, HT 78,2; Aksel E. Christensen: »Erik Arup« i *Dansk Biografisk Leksikon*, 1979; Kai Hørby i *Københavns Universitet 1479-1979*, bind X, 1980; Jens Chr. Manniche: *Den radikale historikertradition*, Aarhus 1981; Inga Floto: »De seneste års danske historiografiske debat«, *Scandia*, bd. 47, 1981; *Historikeren Erik Arups Arkiv*, registratur ved Thyge Svenstrup med indledning af Inga Floto, *Indsigt nr. 1*, København 1992; Thyge Svenstrup: »Erik Arup og

gør, men mens størsteparten af Arups forskerindsats sigtede mod historisk konstruktion i form af fremstillingen af en traditionsfri Danmarkshistorie, stod Weibulls arbejde i høj grad i dekonstruktionens tegn.

Erik Arup fremtrådte meget tidligt med en selvstændig forskerprofil og et klart formuleret metodisk-teoretisk program, der profilerede ham både i forhold til Kr. Erslev og til hans egne jævnaldrende kolleger. Han fremførte dette program i en række artikler og principielle anmeldelser begyndende så tidligt som i 1903, og han efterlevede det i praksis i hele sin videnskabelige produktion. Han opretholdt Kr. Erslevs krav om systematisk kildekritik og udtømmende kildebennyttelse, men gik videre. Han ville ikke lade sig nøje med »udnyttelse af kildematerialets konkrete informationsindhold efter kildekritisk vidneværdsættelse«, men krævede »udskillelse af kendsgerningerne ved bevidst frigørelse fra kildens egen organisation af informationsindholdet« fortrinsvis ved levnsudnyttelse. Hertil føjede han kravet om, at de af kritikken som tilforladelige udsondrede *kendsgerninger*, skal være organiseret og styret af »en fast udformet helhedsopfattelse«, så den rette forståelse af »den store sammenhæng« kan fremgå ved en »konstruktion« eller skabes ved »egne gætninger« af historikeren. Aksel E. Christensen har endvidere fremhævet, at Arup tillagde kildekritikken værdi af »objektiv og eksakt videnskab, mens syntesen fremtræder som resultat af en subjektiv og usikker procedure – om end ikke som en særlig kunst som historieskrivningen hos Erslev«. Erling Ladewig Petersen har yderligere uddybet denne karakteristik, idet han påpeger, at analytisk dominerer »udskillelsen af de sikrede kendsgerninger« Arups arbejde i hvert fald fra 1903-04, selv om der ikke altid er lige klare anvisninger på, hvad sikrede kendsgerninger er, og hvorledes udskillelsesprocessen begrundes teoretisk og foretages i praksis. Syntesefasen, »historikerens ret til at sammenfatte og kombinere«, ²³ synes derimod at have voldt Arup større problemer, og både Christensen og Ladewig Petersen ser hele hans videnskabelige produktion inden *Danmarkshistorien* »som eksperimenter, der skulle tjene til udledning af principperne for denne metodisk regelbundne digtning«. ²⁴ Konstruktion af historisk sammenhæng udfra etablerede kends-

Brooks Adams. Et bidrag til Arups metode- og historiesyn«, HT 95,1 og samme: »Modtagelsen af Arups Danmarkshistorie«, *Fund og Forskning*, bd. 34, 1995, s. 209-238.

²³ I sit indlæg til fordel for Lauritz Weibull ved professor konkurrencen i Lund anførte Erik Arup bl.a.: »Vi behøver jo dog ikke at repetere Langlois & Seignobos for at huske, at historikerens ret til at sammenfatte og kombinere først begynder, når han har opfyldt sin pligt til at udsondre de ubestrideligt rigtige kendsgerninger« (Torstendahl, *Källkritik*, s. 361).

²⁴ Karakteristikken er i hovedsagen baseret på Christensens og Ladewig Petersens i note 22 anførte arbejder.

gerninger er derfor noget meget centralt hos Erik Arup,²⁵ og selv om han eksperimenterede med lovmæssigheder, arbejdede han i virkeligheden ofte meget intuitivt.

Lauritz Weibull udtrykte sig sjældent teoretisk og da slet ikke på så tidligt et tidspunkt som Erik Arup. Det var først, da han i forbindelse med kritikken af *Kritiska undersökningar* og senere i forbindelse med ansøgningen om et professorat i Lund²⁶ blev tvunget ud i en polemik, at han formulerede sine synspunkter. Og da gjorde han det i virkeligheden på en måde, der viser, hvor stor forskel i opfattelse der var mellem ham selv og Erik Arup. Ikke mht. kildekritikkens radikalitet, men med hensyn til synthesens form og mulighed. *Kritiska undersökningar* er en destruktiv bog, forstået på den vis, at den gennem sin radikale sagakritik lægger fortiden øde: »När sägen och dikt sopats bort, har det visat sig, att endast enstaka händelser och de grövsta linierna i tidens historia äro vetenskapligt konstaterbara«,²⁷ skriver han i fortalen til bogen, og det dækker helt hans fremgangsmåde og resultater. Det var det kritikerne – svenske såvel som danske²⁸ – hæftede sig ved, mens Kr. Erslev omvendt hilste bogen med glæde, fordi forfatteren havde »anvendt nutidens almindeli-

²⁵ I et berømt citat fra Arups anmeldelse af Vilhelm Grønbechs bog om *Religionsskiftet i Norden* hedder det (HT 8. rk. V, s. 107-108):

»Dr. Grønbech har som historisk Forfatter haft den utvivlsomt rigtige Tanke, at det at skrive Oldtidshistorie er at digte. Det er sandt nok, at det til en vis Grad gælder om al Historieskrivning, og at det måske var bedre, om Sprogbrugen tillod at erstatte Udtrykket: at skrive Historie, med Udtrykket: at digte Historie. Men der er dog den Forskel, at for Tiden efter det 13. Aarh. skal Digtning af dansk eller nordisk Historie stemme overens med saa mange givne Kendsgerninger, at det digteriske Moment i en kortfattet Skildring altid vil komme til at vige tilbage for Fremførelsen af dem; da er det Realiteterne, der levendegør, og kun i Realiteternes Sammenstillen finder Digtrevnen sin Plads. Anderledes for Tiden før det 13. Aarh. Den, der vil se sit Folks Fortid i samme levende Form for Tiden før som for Tiden efter det 13. Aarh., maa acceptere, at hvor i den senere Tid selve Kendsgerningerne kan give Fremstillingen sit Liv, maa i den tidligere Digtningen levendegøre, fordi Kendsgerningerne bliver saa særdeles faa og meget inkongruente. ... Problemet er her kun det at digte over de Kendsgerninger, der virkelig kan udsondres af Kilderne som tilforladelige, over dem alle, ikke imod dem og ikke udover dem.

Det er da ikke imod Dr. Grønbechs methodiske Digtning, at Faghistorikeren vil opponere, omend den Form, hvori han digter, ofte vil forekomme ham gold ved sin Skructhed, og han vil føle en instinktmæssig Uvilje mod at skulle hæve sig til Højder, hvor det digteriske Udtryk rent ud sagt bliver uforstaaeligt i sin Sublimitet – forstaaelig maa og skal historisk Skildring være. Men han vil spørge: er det de tilforladelige Kendsgerninger, Forfatteren digter over? er det dem alle? er der ingen, der skejer ud ad anden Digtning til?».

²⁶ *Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning*, Lund 1913 og *Historisk-kritisk metod och nutida svensk historieforskning*, Lund 1918. – Svaret til Stavenow i sidstnævnte indeholder de mest teoretiske formuleringer Weibull har givet i sit forfatterskab.

²⁷ *Kritiska undersökningar i Nordens Historia omkring år 1000*, Lund 1911, »Företal«.

²⁸ Om debatten, se Odén, *forskarsamhället*, s. 148-216. – Sagatraditionens danske tilhængere var bl.a. Johannes Steenstrup og Finnur Jonsson.

ge kritiske Grundsætninger paa den Tidsalder«. ²⁹ Hvad Weibull forkastede, var sandsynligheder og hypoteser uden sikker grund, det som ikke var videnskabeligt konstaterbart – og det blev så hele sagatraditionen: »Det är framför allt på denna den historiska vetenskapens centrala punkt, där det icke gäller endast att avvinna de isolerade uppgifterna »en ny och rikare belysning«, men en ny och riktigare, som jag satt in«. ³⁰ Hvad kritikerne overså, men hvad Weibull betragtede som det positive og som »ett bidrag av verkligt värde till svensk medeltida kulturhistoria«, ³¹ var den redegørelse for traditionsudviklingen, som også blev et resultat af undersøgelsen.

Det interessante i denne forbindelse er imidlertid, at også Arup hæftede sig ved negativiteten og samtidig gav udtryk for, at her var et punkt, hvor de to venner var uenige. Erik Arup fik tilsendt manuskriptet til *Kritiska undersökningar* inden udgivelsen og takkede og ønskede tillykke »med dette udsøgt fine og udmærkede arbejde«. ³² Men samtidig gav han en indgående og yderst principiel kritik, som han dækkede ind under begrebet »den læge læser«:

»Alt hvad jeg kan sige er som ganske læge læser, og der er det, jeg – som jeg sagde dig mundtligt – vil henstille til Dig, om Du tror, at den mere læge læser helt klart faar fat paa, hvad Du har villet? Jeg synes han maaske nok kan trænge til en summeren facit op et eller andet sted; ikke maaske saa meget i form af en theoretisk vejledning – i indledningen f.eks. – som snarere maaske som en kort tilrettelægning af, hvilke faa glimt, der bliver tilbage, naar alt, hvad der kun stammer fra traditionens udvikling d.v.s. fordærvelse, er skallet af. Og saa vistnok ogsaa lidt redegørelse for Din opfattelse af denne restbeholdnings forhold til realiteten. Det synes jeg ogsaa nok kan paakræves, fordi Du selv hist og her ikke nøjes med at betragte den skriftlige traditions udvikling *alene*, men undertiden bemærker, at dens kerne dog formentlig maa betragtes som en realitet. ... Og der var maaske ogsaa grund til hertil at knytte en mere samlet og sammenfattende udredning af det forkastelige i at benytte et eller andet fund som bevis for en fordærvet skriftlig traditions rigtighed og realitet. ... Ja det er alt, hvad jeg har at bemærke – og jeg har paa fornemmelsen, at Du maaske vil smile lidt sarkastisk ad denne (naturam furca pelles ex, den kommer dog igen den hex)

²⁹ HT 8. rk. III, 1910-1912, s. 297-298. – Erslevs anmeldelse var kort, men anerkendende, han synes ikke at have betragtet Weibulls metode som væsensforskellig fra sin egen, blot var den appliceret på et andet tidsrum. Han afsluttede således: »Kildekritiken har kastet sit skarpe Lys, og det kan ikke nytte at dække over, at det i den Henseende ikke staa bedre til med vor ældre Historie. Hvorvidt man i Enkelthederne vil følge Weibull, det skal jeg lade staa hen; den afgørende Betydning af hans Undersøgelser ligger i den Klarhed, man derved har faaet over hele Traditionens Udvikling«.

³⁰ *Nutida svensk historieforskning*, s. 69.

³¹ Sst., s. 74. – Men Erslev så det (jvf. note 29).

³² Arup til Weibull 30.5.10. – Understregningerne er Arups.

trang til til syvende og sidst dog at havne paa den positive side. Men selv om dette jo kun er yderværker, og slet ikke vilde kunne forringe eller forøge Dit arbejdes eget indre værd – saa tænker jeg mig dog, at saadanne slutningsbetragtninger vilde bibringe den læge læser et mere skarpt indtryk af Din stringente metodes eminente frugtbarhed for historieforskningen«.

Arup er altså langt mere bevidst om, at det er historikeren, der handler. Han vil, at Weibull skal træde frem, definere hvad han vil, præcisere metoden, forklare hvad der er realitet, hvad kun tradition, give *sin* opfattelse af sammenhængen. Han vil, at Weibull skal bygge en ny konstruktion af de dekonstruerede brokker, at han skal udnytte »historikerens ret til at sammenfatte og kombinere«. Det er det, han mener, når han bruger ordet »frugtbarhed« og taler om »at havne på den positive side«. Men han synes iøvrigt også at være klar over, at her er et punkt, hvor de er uenige. Det er åbenbart ikke første gang, de har diskuteret dette emne, og Arup kan ligefrem forestille sig vennens sarkastiske smil. Dybest set hænger modsætningen sammen med spørgsmålet om videnskabelig objektivitet.

Lauritz Weibull formulerede i 1918 sin opfattelse således: »Vad som här icke tecknar sig klart för herr Stavenow som många andra, men enligt min mening är ett *conditio sine qua non*, om historien skall kunna lyftas till vetenskap, är att ge den fastaste avgränsning åt det område, inom vilket den historiska konstruktionen eger berättigande, på samma gång som att regelbinda denna. Den historiska konstruktionen har enligt min uppfattning endast och allenast att röra sig på grundval av såsom säkra ur källorna utvunna historiska fakta; den har endast att röra sig på grundval av alla dessa fakta i deras fullständighet, icke i strid utan i genomförd överensstämmelse med dem; och själva den tankeoperation, genom vilken mängden av det historiskt vetbara stoffet konstruktivt ökas, slutligen att följa en sträng logiks strängaste lagar«. ³³ Med en sådan videnskabsopfattelse var det i virkeligheden kun muligt at legitimere en analytisk historieskrivning, en kritisk analyse af enkeltproblemer, og sådan var størsteparten af Weibulls forskning da også indrettet. Göran B. Nilsson har kaldt Weibulls videnskabsyn »inskränkt induktivistisk« og påpeget, at det hviler på en nu »allmänt övergiven« opfattelse, at udvalget og kombinationen af fakta er et uproblematisk, forudsætningsløst foretagende, som ser bort fra forekomsten af etableret teori hos den agerende videnskabsmand. ³⁴

³³ *Nutida svensk historieforskning*, s. 69-70. – En sammenligning med Grønbech-anmeldelsen (jvf. note 25) er oplysende, både med hensyn til ligheder og forskelle mellem de to venner.

³⁴ (Svensk) HT 1973, s. 192. – Se også Birgitta Odén, *forskarsamhället*.

En sådan opfattelse deltes ikke af Erik Arup, han ville jo netop skrive synthese, en stor sammenfattende synthese af Danmarks historie, selv om hans teoretiske udtalelser om den agerende forsker måske er noget schizofrene set med nutidige øjne: etableringen af fakta er objektiv, synthesen subjektiv. Han var i sin selvforståelse stadig bundet af det positivistiske videnskabssyn, selv om han i praksis søgte at sprænge dets rammer. Hvad Weibull skrev om historisk konstruktion på grundlag af sikre fakta, kunne han utvivlsomt skrive under på, for det var på det nærmeste en parafrase af hans egen Grønbech-anmeldelse, men resten af Weibulls udtalelser kunne han ikke bruge til så forfærdeligt meget. Når Arup talte om historisk konstruktion, var det ikke en streng logiks strengeste love han refererede til, men kravet om en »gennemført helhedsopfattelse«.³⁵ I virkeligheden ville han overhovedet ikke tale om objektivitet på den måde, Weibull gjorde det. Det er der i korrespondancen et par meget oplysende eksempler på.

Da første hefte af *Scandia* udkom i 1928, var det på sidste omslagsside forsynet med en programerklæring, hvori det bl.a. hed: »Den uppgift denna tidskrift ställer sig är en genomförd, allt strängare tillämpning av de källkritiska synpunkter, som tidigast framkomna inom diplomvetenskapen och den klassiska filologien, numera utformats till större stringens och allmängiltighet inom historieforskningen. Tidskriften vill söka hålla borta varje tendens främmande för rent vetenskaplig åskådning. Den vill sträva mot obetingad objektivitet. Nationellt, politiskt eller religiöst ståndpunktstagande är i strid mot de vetenskapliga grundsatser, i vilkas tjänst den arbetar«.³⁶ Til dette svarede Arup, der fik tilsendt udkastet med henblik på en dansk oversættelse: »Skulde man ikke lade sætningen: det vil stræbe mod ubetinget objektivitet gaa ud som overflødig, lidt gammeldags og naiv?«.³⁷ Ti år senere fik han en artikel af en tysk forfatter til udtalelse med henblik på dens optagelse i *Scandia*, og han skrev da bl.a. til Weibull: »Dette sludder om historikerens objektivitet! Hvilken anden forsker inden for nogen anden videnskab er objektiv d.v.s. ganske fri for de i hans samtid herskende meninger?«.³⁸

³⁵ Jvf. f.eks. anmeldelsen af William Christensen: *Dansk Statsforvaltning i det 16. Aarhundrede*, HT 7. rk. IV, 1904, s. 545.

³⁶ Den fulde ordlyd er aftrykt i Birgitta Odén: »Scandia – tidskrift för en annan uppfattning« i *Historia och Samhälle. Studier tillägnade Jerker Rosén*, Malmö 1975, s. 188-189. – Om *Scandia* se iverigt nærmere nedenfor.

³⁷ Arup til Weibull 2.2.28. – Her findes også Arups håndskrevne fordanskningssudkast.

³⁸ Arup til Weibull 16.5.38.

Arbejdsår

De første år af venskabet var hektiske arbejdsår for de to venner. De passede begge deres arkivarjob – Arup senere sit departementschefjob – samtidig med at de begge var uhyre produktive i videnskabelig henseende. De må bogstavelig talt have arbejdet i døgndrift.³⁹ Om dette videnskabelige arbejde skrev de jævnligt til hinanden og udvekslede ideer og synspunkter – selv om de langt fra altid var enige. Fordelen var nu, at de begge arbejdede inden for samme periode.

Den første gang de to venner udvekslede synspunkter – på skrift – om hinandens videnskabelige produktion, var da Weibull sendte sit manuskript til *Kritiska undersökningar* til Arup. Arups – varsomt fremførte – kritikpunkter er gengivet ovenfor,⁴⁰ men det var ikke det eneste han skrev. Han indledte med ordene: »Jeg vil allerførst ønske Dig tillykke med dette fine og udmærkede arbejde«, og han sluttede med at give udtryk for sin taknemlighed over vennens tillid: »Kære Weibull – nu maa Du ikke være vred paa mig for mit sløseri – jeg har været saa glad over den tillid Du har vist mig ved at lade mig se Dit arbejde i manuskript«. ⁴¹ Weibull på sin side takkede for kritikken og erklærede sig enig i alle Arups »ankepunkter« vedrørende den fremstillingsmåde, han i tillid til læserens intelligens havde valgt.⁴² Da han nogle måneder senere sendte sin bog til trykning, skrev han til Arup: »Den är nu till stora stycken omarbetad efter Dina råd, för vilka Du än engång skall ha mitt bästa tack«. ⁴³ Gensidig tillid og respekt er nøgleordene i denne forbindelse. Weibull var nu for alvor inde i en kreativ periode, i samme brev kunne han meddele: »Jag trycker därjemte i min tidskrift ett par tre smärre uppsatser rörande äldre medeltidshistoria, och lever i det bräckliga hoppet att äntligen med hjälp av gamle Gratianus och den även äldre Plutark ha fått död på biskop Wilhelm och Sven Estridsen«. Arup på sin side var deprimeret og kvalt i arbejde i udenrigsministeriet.⁴⁴

Da kritikken af *Kritiska undersökningar* satte ind, stod Arup vennen bi, ikke alene med sarkastiske bemærkninger om kritikerne,⁴⁵ han lagde sig også i selen for at få Weibulls svar trykt i *Historisk Tidsskrift*.⁴⁶ Forsøget løb

³⁹ Arup fik også tid til at grundlægge en familie, hans første søn, Niels, blev født i juli 1909 (Arup til Weibull 10.7.09).

⁴⁰ Se s. 253-254.

⁴¹ Arup til Weibull 30.5.10.

⁴² Weibull til Arup 3.6.10.

⁴³ Weibull til Arup 3.11.10. – Om det var andet end tilføjelsen af »Företal« får stå hen.

⁴⁴ Arup til Weibull 1.11.10. – jvf. citatet ovenfor s. 247.

⁴⁵ Arup til Weibull 11.5.11.

⁴⁶ Arup til Weibull 13.2.12, 19.2.12 og 26.2.12. Weibull til Arup 15.2.12.

imidlertid ud i sandet, og Arup kommenterede med disse ord: »Hvad Hist. Tidsskr. angaar – ja da er det jo netop Sagen, at videnskabelig Forskning har der ingen plads – uden for saa vidt den nu og da lader sig lidt til Syne i en Afhandling af en Professor«. ⁴⁷ Dette hentyder utvivlsomt til det professorat, Arup var ansøger til, men det viser også, at han allerede på dette tidspunkt har været bitter. Som bekendt blev Arup ikke professor i denne omgang, det blev Aage Friis. Og der er meget, der tyder på, at Arup aldrig tilgav Kr. Erslev dette. Aksel E. Christensen citerer et koncept til et brev fra Arup til Erslev i den anledning, hvor Arup benytter vendingen: »facade for grundmur« om valget. ⁴⁸ Man kan også læse Arups nekrolog over Kr. Erslev ⁴⁹ – det er en af de mest beske nekrologer, jeg mindes at have læst. Men Weibull trøstede: »Till min stora ledsnad ser jeg av dagens tidningar, att den väntade stora orättvisan nu är full verklighet. Jag är upprörd«. ⁵⁰ Han forventede samtidig, at resultatet ville blive, »att den ridderlige Aage vänder vapnen mot Dig, om F-n och Gud låter honom leva«.

Kritikken af *Kritiska undersökningar* slog på ingen måde Weibull ud, tværtimod synes han blot at have fået ekstra blod på tanden. Allerede 15. februar 1912 skrev han til Arup, at han var godt igang med en afhandling om ærkebispedømmets oprettelse: »Det er underligt, hur allt på alla punkter måste göras om och huru alla gamla resultater ersättes med nye. Men egentligen ändå underligare, huru mycket man exakt kan få fram om förhållandena före 1100-talets mitt«. Men også Arup var nu for alvor kommet igang med at skrive: »– den Danmarkshistorie den Danmarkshistorie – den er et al Fritid oplugende Uhyre«, skrev han den 26. april 1912. Den 10. marts 1913 inviterede han Weibull og frue til en større selskabelighed: »– også trænger jeg stærkt til trøst og har desuden gjort nogle mageløse opfindelser i skånsk landbrugshistorie!!!«. Nu var skaberrusen ved at komme over ham. Et af de mest fascinerende breve i hele korrespondancen er det nærmest euforiske brev, han sendte Weibull måneden efter. ⁵¹ Det er skrevet den nat, Arup gjorde den opdagelse, der

⁴⁷ Arup til Weibull 26.4.12. – Afhandlingen udkom i stedet som bog: *Historisk-kritisk metod och svensk historieforskning*, Lund 1913. (Arups understregning).

⁴⁸ Aksel E. Christensens nekrolog over Erik Arup i *Festskrift udg. af Københavns Universitet 1952*, s. 119.

⁴⁹ Erik Arup: »Kristian Sofus August Erslev«, *Festskrift udg. af Københavns Universitet 1930*, s. 157-173. – I den forbindelse er det måske interessant, at Weibull 8.3.28 skriver til Arup i forbindelse med at finde anmeldere til I. hefte af *Scandia*: »Vad Erslev angår, må han have sina svaga sidor, men mannen är ju ändå prima – han er mer höjd över de personliga motiven än de flesta. Kunde han fås at skriva [en anmeldelse], vore det en verklig seger«. I 1929 havde han imidlertid skiftet mening om Erslev, jvf. nedenfor note 110.

⁵⁰ Weibull til Arup 11.3.13.

⁵¹ Arup til Weibull 10.4.13.

udgør kernepunktet i en af de mest geniale artikler i dansk historieskrivning: »Leding og ledingsskat i det 13. aarhundrede«. ⁵² Da brevet viser Arup på et kreativt højdepunkt og samtidig illustrerer hans arbejdsform, aftrykkes det i sin helhed:

»Kære ven –

Jeg er nødt til at skrive til Dig i aften og uden videre gøre Dig et meget indiskret spørgsmål; Du kan nægte at besvare det, hvis Du ikke vil –

Hvor kan Du være saa fræk at skrive i Din lille opsats om Hallands Väderö: den s. k. ölistan i kung Valdemars jordebok härrör från tiden före påven Lucius III (1181-1185)? (Hist. Tskr. f. Skåneland IV, 254). Jeg ser nok, at Du i anm. lover en redegørelse, men jeg kan, som jeg ndnfr. skal forklare Dig, daarligt vente paa den. Og jeg kan forsikre Dig, at jeg har i aften i flere timer siddet og ledt som en besat efter påven Lucius III i ölisten, men jeg kan ikke finde den fordømte skælm. Hvor har Du ham fra? Jeg skal – inter nos – fortælle Dig, hvorfor det interesserer mig. Jyske lovs bestemmelser om ledingsskattens udredelse (J.L. III, 8-19) er udstedt omkring 1219 (Estlandslaget), sent i nat fik jeg den ide, at skyldtaxationen måske er samtidig dermed. *Efter* den tid: en personlig, direkte skatteydelse af hver enkelt skatansat bonde – *før* den tid: en skatteydelse af hver havn som helhed; 1 mark sølv = 3 mark penge pr. havn. Men de opgivelser om skipæn, havne og deres ydelser, der findes i hovedstykket, viser hen til den ældre tid: havneskatteydelsens tid – hvorledes er det muligt at forene dette med, at de fire første stykker alm. anses for ikke blot samhørende, men alle henføres til 1231. Jeg har megen brug for at turde formode, at idetmindste hovedparten deraf, derunder indførslerne om skipæn og havne, er optaget før 1219. Er det tænkeligt, at notatet: anno domini 1231 factum est hoc scriptum f.e. betyder, at 1231 sammenskrevs disse fire stykker efter ældre optegnelser – ikke: optages disse optegnelser første gang – og at f.e. saa den senere afskriver af 1260 optog dette engang sammenskrevne stykke samlet i sin afskrift. Du kan se, at det vilde støtte denne tanke gevaldigt, hvis Du virkelig tør staa ved Din dristige paastand om, at ölisten er ældre end 1185.

Jeg behøver dog vistnok ikke sige Dig, at Dine tanker om pave Lucius III skal forblive en absolut hemmelighed mellem Dig og mig – til Du engang finder for godt at publicere dem, det ske snart. Offentligt vil det for mig være tilstrækkeligt at kunne henvise til Din ovenanførte sidebemærkning – og jeg tror ogsaa, at danske historikere vil være villige til at anerkende: stat pro rationibus Weibull – men privat vilde jeg være forfærdelig glad, hvis Du med det mindst mulige antal ord vilde skabe fred i min sjæl.

Med de venligste hilsner til fru Märta
er jeg

Din hengivne ven
Erik Arup.

P.S.

Nu har jeg dog glemt at sige hvorfor jeg daarligt kan vente: jeg vil, hvis det er muligt, gøre mit foredrag om ledingen færdigt til at løbe af stabelen inden April maanedes udgang. E.A.«.

⁵² HT 8 rk. V, 1914, s. 141 – 237.

De to venner var nu begge optaget af en klassisk kilde til dansk middelalderhistorie: *Kong Valdemars Jordebog*. Weibulls svar er ikke bevaret, men at han svarede, er sikkert nok. Den 28. april 1913 sendte Arup endnu et velopløst brev, hvor han takkede mange gange »for Dit brev om ølisten – som jeg efter Dit ønske hermed sender Dig tilbage, i virkeligheden er det jo første udkast til en afhandling, som jeg håber, Du må få skrevet«. Derefter indlod han sig på en lang redegørelse for sin egen opfattelse af forholdet mellem de forskellige lister, og kommenterede selv sin teori: »denne min mening, der jo foreløbig er en ren intuition ... en saaledes slutning kan Du vel ikke billige ... min hasarderede mening«, men han udbad sig alligevel vennens kommentar. Brevet viser ham i det hele taget i hopla: »Jeg har læst den [*Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning*] med den største fornøjelse, glædet mig over Din klarhed og skarphed i ræsonnementet og frydet mig over din ondskab mod dine kritikere«. Og alligevel betyder han, at han er »nedsunken i den sorteste fortvivelse«, fordi han p.g.a. af Fontenays sygdom kan se frem til »en sommer, hvor hver dag helt må ydes ministeriet, og hvor der ingen tid bliver til arbejde«. På højden af sin skaberkraft føler han sig lænkebundet,⁵³ og brevet munder da også ud i den fælles frustration: »Er der noget om professorat for Dit vedkommende. For mig er ogsaa der kun venten, venten – til jeg bliver saa gammel, at ingen gider høre på mig«.

De to breve er interessante af flere grunde. De giver et indblik i Arups arbejdsmetode, som han jo selv kalder »intuition« og taler om »hasarderede« slutninger. Han er reelt selv klar over, at hans kombinationer er dristige, men samtidig er han revet med, han er nærmest »høj«. De siger ogsaa noget om forskellen mellem de to venner: Arup er den udfarende, han *må* dele sine resultater nærmest i samme øjeblik, ideen er undfanget. Weibull reagerer yderst positivt og sender et næsten færdigt manuskript! Iøvrigt synes de at have fortsat diskussionen mundtligt.⁵⁴

I februar 1914 udspandt der sig igen en hektisk diskussion, denne gang om ærkebispedømmets oprettelse.⁵⁵ Igen var det Arup, der lagde ud. Han returnerede en afhandling af Weibull,⁵⁶ »som jeg meget nøje har studeret igennem – som jeg finder er en hugget og banet vej igennem et urskovsvildnis af lærde tildigtninger, og derfor af uhyre nytte for den, der holder paa med en Danmarkshistorie«, men han havde ogsaa

⁵³ Arup til Weibull 15.5.13: »jeg er lænket til mit fængsel«.

⁵⁴ Jvf. Arup til Weibull 15.5.13, hvor Arup takker for en invitation til Lund: »jeg er spændt på, hvad nyt Du har gransket om Jordebogen«.

⁵⁵ Arup til Weibull 14.2.14, Weibull til Arup 16.2.14, Arup til Weibull 19.2.14.

⁵⁶ Det må være »Den skånska kyrkans äldsta historia«, *Historisk tidskrift för Skåneland*, V, 1914.

nogle indvendinger, der mandede ud i denne konklusion: »Alle tanker om en strid mellem danske og hamburgske ønsker i det 11. aarh. er en genspejling af striden i det 12., i det 11. er D. ganske uinteressant, Svend [Estridsen] er en svag lejesvend for Adalbert, men ganske uden indflydelse i D.«. Det var i den forbindelse han foreslog en polemik med klart fagpolitisk sigte.⁵⁷ Weibull var uenig, både i Arups fortolkning og mht formålet med en polemik, han foretrak en afhandling af Arup til sit tidsskrift: En polemik kunne være lokkende, fordi den kunne vise, at man kan være gode venner og have forskellige meninger, noget som »visst är okänt«. »Men ingen polemik för reklamens skull – det är mig knusende ligegyldigt vad pöbelen tänker och säger«. Her talte aristokraten, den aristokrat, der to år senere af Kr. Erslev fik skudt i skoene, »at han lider under en Higen efter paa alle Punkter at sige noget andet end sine Forgængere«. ⁵⁸ De to venners selvforståelse var således meget forskellig, og Arup havde utvivlsomt større selvindsigt, i sit brev til Weibull skrev han f.eks. også: »Hør her en dristig konjektur«. Weibull havde sin »objektive videnskab« og Arup sin »intuition«. Det rejser så spørgsmålet: hvor meget blev Arup påvirket af Weibull, forstået på den vis, at vennen forekom så meget sikrere på sig selv og sin videnskab. Når Arup i »Redegørelse for min Danmarkshistorie«⁵⁹ skriver: »Jeg har i min fremstilling antaget Hvidtfeldts absolute stil«, er det så måske Weibull, han tænker på? Var det der, han hentede den sikkerhed, han ikke selv kunne stå inde for? Det kan man ikke vide, men hvad man ved er, at endnu engang fortsatte de diskussionen ansigt til ansigt.⁶⁰

Men nu skrev man 1914 og verden gik af lave. Den 13. september skrev konseilspræsidentens departementschef⁶¹ til sin ven: »Og vi kan jo ikke holde op med at granske vore cirkler, selvom der er nogle gale bestier, der flaar hinanden i de belgiske skove og franske skove ... men derfor maa dog den historiske forskning føres videre, saa længe der endnu er pen og blæk at købe, saa længe der blot er endnu et eneste trykkeri tilbage, der ikke er fuldt optaget af at trykke løgnagtige krigsefter-

⁵⁷ Jvf. ovenfor s. 246, note 12.

⁵⁸ Erslevs anmeldelse af Weibulls bog om Kong Valdemars Jordebog, HT 8. rk. VI, 1915-1917, s. 215-223.

⁵⁹ Posthumt udgivet i Erik Arup: *Danmarks Historie III*, ved Aksel E. Christensen, København 1955, s. 255-259, jvf. iøvrigt nedenfor s. 268.

⁶⁰ »Jeg må vist hellere komme over og snakke med Dig«, Arup til Weibull 19.2.14. – I brevet 16.2.14 kommenterede Weibull iøvrigt også Arups ledingsartikel. Han var glad over, at Arup nu endelig havde skaffet klare linier og ikke i tvivl om, at Arup i det store og hele havde ret i sin fortolkning af Jyske Lov, men han var alligevel uenig på flere punkter og foreslog et møde.

⁶¹ Erik Arup var nu departementschef i konseilspræsidiets og statsrådssekretær.

retninger«. ⁶² Departementschef og statsrådssekretær, ydre glans og herlighed, krig og fordærv: intet kunne måle sig med videnskaben. Og så kom da endelig, i januar 1916, udnævnelsen til professor. ⁶³

1916 var også det år, hvor Weibull kom med endnu et brag af en bog: *Liber census Daniæ. Kung Valdemars Jordebok*. ⁶⁴ Birgitta Odén har påpeget, at Weibull selv skal have betragtet den som sin bedste bog, og at Arup delte denne opfattelse. ⁶⁵ Hun fremhæver også, at det fundamentalt nye ved Weibulls tolkning af jordebogen »var distinktionen mellan vinter- och sommarskatt vid analysen. Denna distinktion var ingen teoretisk fantasiskapelse. I stället använde Weibull ett generellt begreppspar, som framstod som dominerande i medeltida kamerala liggare, anpassade till det agrara årets rytm. Eftersom emellertid inga samtida, skandinaviska exempel på liggare av detta slag bevarats, måste begreppet införas som en arbetshypotes, som senare verifierades genom att prövas på källans eget siffermaterial. Men undersökningen var inte bara konstruktiv. Den gick också i enlighet med Weibulls nya forskarattityd till hårt angrepp mot den tidigare forskningen – inte bara mot Steenstrup utan även mot Erslev«. ⁶⁶ Det var utvivlsomt netop det *konstruktive* i analysen, der tiltalte Arup. Det, det handlede om, var forholdet mellem Hallandslisten og hovedstykket, hvor Weibull fremførte den ny fortolkning, at hovedstykket ikke, som hidtil antaget, indeholdt oplysninger om kongens indtægter i et helt år, men derimod kun i sommerhalvåret. Dette resultat

⁶² Arup var iøvrigt nu optaget af at få Weibulls afhandling om Kong Valdemars Jordebog trykt i *Historisk Tidsskrift*.

⁶³ Lykønskning fra Weibull 7.1.16. – Arup svarede bl.a.: »så har jeg da for sidste gang oplæst med klangfuld røst de i statsrådet udtalte hellige ord for de høje herrer tilhørere – og kan endelig vende tilbage til det arbejde og det herlige liv, som jeg for otte aar siden forlod« (27.1.16).

⁶⁴ Lund 1916.

⁶⁵ *forskarsamhället*, s. 233. – Birgitta Odén citerer et brev fra Arup til H. Wallengren 11.12.18. – Arup gav selv en særdeles rosende anmeldelse af bogen i *Nordisk Tidsskrift*, Stockholm 1917, s. 585-592 (*Erik Arup. Udvalgte Afhandlinger og Anmeldelser I*, s. 481-488). Her tog han klart parti for Weibull i dennes polemik med Kr. Erslev om jordebogen, og betegnede iøvrigt Erslev som »Paludan-Müllers elev«. Om Weibull skrev Arup bl.a.: »Men jeg haaber, at det maa være lykkedes mig at give læseren en forestilling om den lærdom, selvstændighed og kritiske genialitet, der præger dette arbejde af Lauritz Weibull i lige saa høj grad som hans tidligere arbejder«.

⁶⁶ Sst. – Det blev en bitter polemik, som Birgitta Odén mener betød et brud mellem de to, den personlige korrespondance holdt op. Erslev tilsluttede sig dog i 1918 i anledning af professoratsbesættelsen i Lund den yderst positive vurdering af Weibulls forfatterskab, som Arup fremførte i det ovenfor omtalte brev til H. Wallengren. Wallengren var medlem af konsistorium, der skulle træffe afgørelsen om professoratet. Brevet er aftrykt i Lauritz Weibull: *Återbesättandet av Professorsambetet i Historia vid Lunds Universitet 1919. Underdånig Besvärsskrift*, Lund 1919. – Se også ovenfor note 49 om Weibulls meget positive vurdering af Erslev i 1928.

nåede han frem til ved at fordele Hallandslistens oplysninger på sommer- og vinterhalvår, og ved at omregne sommerhalvårets indtægter til mark sølv nåede han frem til et beløb, der svarede til oplysningerne om Halland i hovedstykket.⁶⁷ Ved at anlægge dette »kamerale« syn på kilden grundlagde Weibull en helt ny forskningstradition, der siden blev videreført af Sture Bolin.

Og så – endelig – i 1919 blev også Weibull professor. Det skete efter et enormt akademisk slagsmål, hvor også Arup deltog på sidelinien.⁶⁸ De to venner var nu i havn.

Kampår

Hvis man tror, at professorudnævnelserne nu skabte ro og afklaring i de to venners situation, tager man imidlertid fejl. Tværtom blev de følgende år for alvor kampår. Birgitta Odén har fremhævet det politiske aspekt i konflikten, kampen mod en konservativ national historieskrivning: »För Weibull gällde kampen Hjärne-elevernas historieforskning och deras dominerande inflytande över den historiska arenan ... För Arup var striden riktad mot den konservativa danska forskningen, vars ledande män var Johannes Steenstrup och Aage Friis.«⁶⁹ Og dette er utvivlsomt en vigtig komponent, men i hvert fald for Arups vedkommende ikke den eneste: Kr. Erslev kan vel næppe rubriceres under den etiket, i Danmark var det jo netop ham, der indledte opgøret med den konservative nationale historieskrivning.

For Arup havde årene inden udnævnelserne været præget af dyb frustration, han følte sig helt klart forbigået ved professoratsbesættelsen i 1913 og synes aldrig at have tilgivet Kr. Erslev, at denne foretrak Aage Friis.⁷⁰

⁶⁷ Se diskussionen mellem Erslev og Weibull HT 8. rk. VI, 1915-1917, s. 215-234.

⁶⁸ Slagsmålet er indgående beskrevet af Birgitta Odén, *forskarsamhället*, s. 245-264. Se også Arup til Weibull 23.10.18.

⁶⁹ *Historia och Samhälle*, s. 184.

⁷⁰ Aksel E. Christensens nekrolog over Erik Arup, *Festskrift udg. af Københavns Universitet 1952*, s. 119; Floto, *Indsigt*, s. 11; Ladewig, »Omkring Erik Arup«, s. 164. – Thyge Svenstrup: »Erik Arup og Brooks Adams. Et bidrag til Arups historie- og metodesyn«, HT 95, 1, s. 1-21, bringer et interessant citat fra et ikke afsendt brev fra Arup til Aage Friis i november 1935: »Hr. Professor Aage Friis. Siden vort ungdomsvenskab gik til bunds i professorkampagnen 1913« (s. 4, note 13), og anfører iøvrigt, at Arup i et brev til Fridericia 6.12.1904 udtrykker betænkelighed ved at publicere sin artikel om Brooks Adams: Disse betænkeligheder var blevet styrket ved, »at han heri unægtelig forsvarede »en materiel betragtning af verdenshistorien«, og gjorde det »med glæde«, hvad der imidlertid ville komme til at falde sammen med, at Aage Friis i et netop udkommet nummer af Det ny Aarhundrede havde forsvaret moderne dansk historieskrivning over for Holger Begtrup mod beskyldninger for at være materialistisk. Et svar som Arup fandt alt for defensivt og var »uendeligt imod« (s. 4).

Professoratet betød imidlertid ingen afslutning på frustrationen, snarere tværtimod. I de følgende år udviklede han et modsætningsforhold til på det nærmeste samtlige fagets ledende personligheder.⁷¹ Den foreløbige kulmination indtraf med modtagelsen af første bind af *Danmarkshistorien*, der udkom i 1925. Men forud var gået en lang række andre konflikter. Det er ikke her stedet at afgøre, hvis »skyld« det var. Arup var utvivlsomt en provokerende og rethaverisk person, men hvem, der provokerede hvem og hvornår, og hvad det egentlig handlede om, er et studium for sig. Det man kan se af korrespondancen er, at Weibull allerede i 1913 ventede en konfrontation mellem Erik Arup og den nyudnævnte professor Aage Friis.⁷² Det man også kan se er, at Arup tog det hele meget tungt og følte sig forfulgt og omgivet af fjender. Ikke desto mindre var det Arup, der lagde ud, da han i 1919 som nyligt udnævnt redaktør af *Historisk Tidsskrift* publicerede en artikel med titlen: »Kritiske Studier i nyere dansk historie I. Bernstorff og Holstein«,⁷³ der indledtes med ordene: »Næppe nogen vil modsige, at der er en iøjnefaldende forskel mellem middelalderhistorikerens og nytidshistorikerens kritiske forudbehandling af det materiale, hvorpå han bygger sin fremstilling op«. Banen var kridtet op, også nutidshistorien måtte anvende de principper, de to venner stod for. Det blev indledningen til en polemik.⁷⁴ Også redaktørhvervet endte imidlertid i konflikt, i 1924 gik Arup efter et opgør med den øvrige bestyrelse.⁷⁵ Det var en regulær magtkamp, som Arup tabte.

Der er i korrespondancen et utroligt bittert brev fra september 1920,⁷⁶

⁷¹ Knud Fabricius måske en tid lang undtaget, – indtil anmeldelsen af 1. bind – men også han betegnes af Arup som »Knud Vendekaabe«: Arup til Weibull 11.10.25. – Knud Fabricius anmeldelse af 2. bind af *Danmarkshistorien* var meget kritisk (HT 10. r. II, 1932-1934, s. 323-369) og under striden med la Cour i slutningen af 30'erne (jvf. nedenfor s. 286-289) gik fronterne helt klart mellem Fabricius og Friis på den ene side og Arup på den anden.

⁷² Jvf. ovenfor s. 257.

⁷³ HT 9. rk. I, 1919, s. 129-213. – Arup var redaktør af *Historisk Tidsskrift* 1917-24. – Rent faktisk nåede han kun at redigere 2 1/2 bind: 9 rk. I og II, samt III (sammen med Ellen Jørgensen).

⁷⁴ Aage Friis: »Bernstorff og Moltke under Krisen 1762. En kritisk Undersøgelse«, HT 9. rk. I, s. 317-354. Erik Arup: »Kritiske Studier i nyere dansk Historie. Intermezzo. Bernstorff og Moltke«, HT 9. rk. II, s. 78-125.

⁷⁵ For de nærmere omstændigheder se Floto, »Erik Arup og hans kritikere«, HT 78,2, s. 494-495, med udførligt referat fra »Protokol for Dansk Historisk Forenings Bestyrelses- og Aarsmøder«. Konflikten stod mellem Arup på den ene side og M. Mackeprang, Ellen Jørgensen og Axel Linvald på den anden. Et ikke uvæsentligt element i striden var, at Arup havde forkastet Linvalds disputats og at den øvrige bestyrelse nu tog hævn ved at lade Steensrup anmelde bogen. Igen et eksempel på den spegede konflikt. – Jeg takker professor, dr. phil. E. Ladewig Petersen for denne understregning.

⁷⁶ Arup til Weibull 22.9.20.

der viser, hvor dybe arrener var, og at det hele går meget langt tilbage. Det, der *trigget* Arup er, at Weibull var inviteret til en middag med bl.a. Steenstrup, Friis, Erslev og Rubin, hvortil Arup ikke var indbudt. Ydermere skulle Weibull bo hos Steenstrup og ikke, som Arup havde håbet, hos ham. Han er jaloux. I brevet taler han om »det åbenbare fjendskab, de to herrer [Steenstrup og Friis] bærer mig med ved alle lejligheder«, samtidig er han imidlertid også interesseret i, »hvad der kan blive sagt om mig i disse kredse, hvis et saa usselt kryb da overhovedet nævnes«. Men derefter åbner jalousien op for dybere lag: »Det gør mig ondt, at Du er så helt misfornøjet med Köchers afhandling ... og lad os, min kære ven, ikke være som de syndere af den ældre generation, der for en og anden fejl, en og anden dristigere forklaring, ikke kunde anerkende det gode, der var hos Dig og mig, da vi endnu var unge og hellere burde have fundet velvilje og ros hos de ældre og mægtige for det gode, der var ved os, fremfor at blive ramt af de stadige aabne eller skjulte straffedomme, som der nu i det lange løb hører næsten overmenneskelige kræfter til ikke at lade sig svække af i tro paa sig selv og arbejdslyst. Naar godt og ærligt arbejde, om ogsaa med fejl i, ikke anerkendes, men ukritisk eftersnakken, videnskabelig svindel og aabenbar løgnagtighed er vis paa ros og fremgang, bliver historieforskning en sale metier. Men nu faar Du jo lejlighed til at høre ogsaa den anden part«. Det er klart, at Arup har følt sig som den dårligt behandlede, og at hans aggression er betinget af det.

Den Köcher, der omtales i brevet, var Arups elev Arthur Köcher, der i *Historisk Tidsskrift*, som Arup jo nu redigerede, publicerede en afhandling om Knud den Stores Gavebrev, der imødegik Weibulls opfattelse.⁷⁷ Det resulterede i et modindlæg fra Weibulls side,⁷⁸ som Arup beredvilligt accepterede, selv om han faktisk var mere enig med Köcher end med Weibull: »Som Du ved, er de betæneligheder, jeg har ved at acceptere Din fortolkning af gavebrevet, af en mere praktisk historisk karakter; jeg har gentagne gange omhyggeligt gennemlæst Din afhandling, men jeg kan ikke synes, at disse mine betæneligheder afsvækkes af Din argumentation; konsekvenserne af Din vægring ved at acceptere, at terra i gavebrevet er brugt kollektivt, der for mig er den inderste kerne i spm., forekommer mig »zu gewaltig«.⁷⁹ De to venner kunne stadig være uenige, uden at der gik skår i venskabet, selv om det er tydeligt, at Arup

⁷⁷ Stud. mag. Arthur Köcher: »Kongebrevet fra 1085. Studie i det ældste danske Diplom- og Brevvæsen«, HT 9. rk. II, 1921-1923, s. 129-170.

⁷⁸ »Knut den heliges gåvobrev till Lunds domkyrka 1085«, HT 9. rk. III, 1925, s. 104-147.

⁷⁹ Arup til Weibull 25.7.22.

gik på listesko i sin kritik. Netop nu, mere end nogensinde, synes Arup at have behøvet vennens støtte: »Når jeg er sammen med Jer [Lauritz og Curt], føler jeg den dybe glæde over samvær og samtaler med videnskabelige emner, som jeg altid fra ganske ung af har syntes måtte høre til de bedste, som livet overhovedet har at give«, skriver han i samme brev.⁸⁰ Og i næste brev hedder det nærmest anrørende: »Du er rigtignok noget tavs, synes jeg – jeg kunde godt behøve et lille ord nu og da til underretning og direktiv m.h.t. alle de vanskeligheder, jeg efterhaanden kommer op i«. ⁸¹

Men så i 1925 udkom endelig første bind af den med spænding imødesete *Danmarkshistorie*.⁸² Baggrunden er fortalt mange gange før: »Optakten udgjordes af et lejlighedsarbejde, en samlet fremstilling af hele Danmarkshistorien til H. Hagerups Konversationsleksikon (1909). Her var der ikke tale om et rigshistorisk resumé, men om et »rids« til noget nyt – en første skitse til eller model for Danmarkshistorien. ... Ikke længe efter forelagde Arup historieprofessorerne sin plan om at udarbejde en »haandbog« i Danmarks historie; den skulde tjene som afløsning af Allens *Haandbog i Fædrelandets Historie* fra 1840, som stadig var grundbog for universitetsundervisningen«. ⁸³ Det blev imidlertid en meget anderledes bog end forventet, bogen præsenterede en revisionistisk fremstilling af Danmarks historie, der måtte opfattes – og blev opfattet – som et frontalt angreb på hele den nationale historietradition. Men også denne historie er fortalt før,⁸⁴ det, der interesserer i denne sammenhæng, er Arups egen reaktion. Vi kender anmeldelserne, men hvad mente han selv?

Tit glemmer man, at historikere – eller for den sags skyld alle videnskabens dyrkere, også er almindelige mennesker, med almindelige menneskers sorger og bekymringer. Midt i rabalderet, midt i alle de kontroversielle anmeldelser, kom også for Arup noget meget mere væsentligt: »Men nok herom.⁸⁵ Min kære Lauritz, Du har jo nok set, hvor haardt det nye aar har været for mig: min kære, ædle og talentfulde svoger Roger-Henrichsens sørgelige død. Du vil forstå hvilket personligt tab, det er for mig, og at min søsters forhold har taget meget af min tid. Tilmed var vi

⁸⁰ Jvf. også et andet citat ovenfor s. 247.

⁸¹ Arup til Weibull 23.11.22.

⁸² *Danmarks Historie, I, Til 1282, Land og Folk*, København 1925.

⁸³ Aksel E. Christensen, indledning til »Erik Arup. Udvalgte Afhandlinger og Anmeldelser, I, s. 7. – Mere udførligt om dette i Thyge Svenstrup: »Modtagelsen af Arups Danmarkshistorie«, *Fund og Forskning*, bd. 34, 1995, s. 209-238.

⁸⁴ Floto, »Erik Arup og hans kritikere«; Ladewig, »Omkring Erik Arup«; Svenstrup, »Modtagelsen af Arups Danmarkshistorie«.

⁸⁵ Nemlig Fabricius anmeldelse i *Nordisk Tidsskrift* ny serie I, 1925.

lige efter nytår ved at miste vor lille Jon ved en ondartet difteritis; men det synes dog nu, at vi faar lov at beholde ham«. ⁸⁶

Dette brev (3.2.26), var også det brev, hvori Arup kommenterede flere af anmeldelserne: »Tak for Dit kort om Fabricius anmeldelse – ja, den er et sjældent eksempel paa gennemført falskhed – nu og da erkender han, at han i realiteten er enig med mig, men langt fra i alle de tilfælde, hvor han virkelig er det, og gennemgaaende giver han læseren det indtryk, at han er uenig med mig. Hvad mening er der i en saadan vending som: fra syndsbevidstheden *tager Arup afstand* ved at sige o.s.v. At syndsbevidstheden indarbejdedes i folket af kristendommen, er dog en simpel, ubestridelig realitet, og min temmelig »sorte« kollega Oskar Andersen erkender da ogsaa ganske rigtigheden af min bemærkning – hvad skal det da sige, at hedningen Fabricius bruger denne vending, andet, end at han ønsker at indgive læseren den forestilling, at her tager jeg ud fra min »tendens« stilling mod kristendommen«. »Du har ogsaa set Lis Jacobsens angreb paa mig. Hvis Du vil lade være at mistænke mig for højhedsvanvid, vil jeg sige, at hun er gærdesmutteren i Lafontaines fabel om ørnen ... I virkeligheden havde hendes angreb en bestemt hensigt ... det gjaldt om at skaffe baggrund og staffage for, at jeg blev holdt ude fra Videnskabernes Selskab ... Ja, saaledes leger de gamle kynikere med os«. ⁸⁷ »Jeg har været meget downhearted en tid lang; jeg er saa ilde tilfreds med at se mig nævnt i Politiken hver dag i et par maaneder – hvorledes maa da ikke ligegyldige eller fjender føle det. Endnu er de store kanoner ikke begyndt at dundre; der er Steenstrup, der i mødet 29. jan. skal have tet sig aldeles rasende, være faret op og have fremstammet i yderste ophidselse, at min bog indeholdt kun løgn, løgn og atter løgn; der er Harald Nielsen, der skriver paa en anmeldelse, der er sikkert mange andre. Midt i det alt [sammen] kommer Poul Nørlunds anmeldelse i Tilskuerens februarhefte; der efter min mening, mindre i sin ros end i sin kritik er en ærlig, tænksom, selvstændig mands retfærdige, om ogsaa lidt snæversynede dom«.

Den sidste bemærkning om Poul Nørlund er måske den mest interessante, ogsaa den senere diskussion har nemlig påpeget, at Nørlund var den eneste af kritikerne, der forstod, hvad det handlede om, ⁸⁸ men det gjorde Arup altså ogsaa og accepterede det. Nørlund skrev bl.a. – og det er stadig den bedste vurdering af *Danmarkshistorien*: »Arup er ikke nybygger og grundlægger i samme forstand og udstrækning som f.ex. Johs. Steen-

⁸⁶ Arup til Weibull 3.2.26.

⁸⁷ Arup blev først medlem af Videnskabernes Selskab i 1935.

⁸⁸ Jvf. Floto, »Erik Arup og hans kritikere«, s. 491.

strup og Kr. Erslev, der bægge har været banebrydende paa områder som hidindtil har ligget hen. At kalde ham ræsonnøren er måske for ringe et ord; men jeg mener dog, at man rører ved noget væsentligt, når man siger om ham, at han har givet os den første gennemræsonnerede fremstilling af vor »oldhistorie«. Hans egentlige indsats ligger mindre i den første bearbejdelse af kildematerialet end i tilrettelægningen deraf, i problemstillingen. ... Danske historikere har hidindtil med megen varsomhed betrådt denne vej i erkendelse af vanskelighederne og farerne. De har lagt hovedvægten på en kritisk sortering af kilderne, men iøvrigt følt sig bundet af dem ... Arups forhold til kilderne er derimod meget mere suverænt. Han lader sig ikke passivt sin opfattelse påtvinge af dem, det er ham selv, der er den aktive, som stiller spørgsmålene, hvorpå kilderne må svare, hvis de kan, – og hvis de ikke kan, er han forøvrigt ikke bange for også selv at give svaret ud fra sit skøn og sine synspunkter. I denne aktive form for historieskrivning ser jeg især det nye og betydningsfulde ved professor Arups bog, men tillige noget i høj grad problematisk.⁸⁹

Man kunne fristes til at sige, at vi her står ved et afgørende punkt i dansk historievidenskabs udvikling, ved »a road not taken«: Hvis Arup havde svaret Nørlund, havde vi måske fået en historieteoretisk debat på internationalt niveau om synthesens muligheder og betingelser, på linie med den, der havde udspundet sig i Frankrig omkring Henri Berr's tidsskrift *Revue de Synthèse Historique*. En debat, der i høj grad inspirerede Marc Bloch og Lucien Febvre.⁹⁰ Men Arup orkede det ikke, han var knust: »Kære Lauritz, Du vil tilgive mig, at dette brev handler saa meget om mig selv. Du vil forstaa, at mod min vilje hvirvles jeg jo ind i alt dette. ... Jeg trænger til at tale med Dig og Curt - kan I ikke gøre en sviptur herover for at bringe mig paa ret køl, at jeg ikke helt uden hjælp skal gaa fortabelsen i møde«. ⁹¹ Måske var han heller ikke selv afklaret omkring problemerne, selv om han, som tidligere påpeget,⁹² netop i disse år stillede spørgsmålstejn ved begrebet objektivitet. Det er i hvert fald en kendsgerning, at hans svar til kritikerne, endte i skrivebordsskuffen.⁹³

⁸⁹ *Tilskueren XLIII*, 1926, s. 116-127.

⁹⁰ Jvf. Floto, *Historie*, s. 83-86. Berr's tidsskrift var grundlagt år 1900. – Om Bloch og Febvre se nærmere nedenfor.

⁹¹ Arup til Weibull 3.2.26 – Se også Arup til Weibull 17.2.26 for kommentarer til kritikken, bl.a. om Lis Jacobsen.

⁹² Jvf. ovenfor, s. 255.

⁹³ »Redegørelse for min Danmarkshistorie«, uafsluttet udkast til aviskronik, trykt i bind III af *Danmarkshistorien*, København 1955, s. 255-259, og »Gendrivelse af mine kritikere i Historisk Tidsskrift«, fundet i Arups arkiv og publiceret i *Udvalgte Afhandlinger og Anmeldelser II*, København 1977, s. 436-463. – I et brev til Weibull 22.2.33 skrev Arup iøvrigt: »Blot et par

Og ingen af de to posthumt udgivne refutationer tager eksplicit stilling til Nørlunds anmeldelse, selv om den ene, »Redegørelse for min Danmarkshistorie«, viser, at han godt ved, hvad det handlede om: »Jeg har i min fremstilling antaget Hvitfeldts absolute stil. Det betyder dog ikke andet, end at jeg ligesom han har anset det for en pligt at fremstille Danmarks historie, ganske absolut som den opfattedes af mig«. Han skrev også: »Vil nogen staa op og benægte, at det danske landbrugs historie er den inderste kerne i Danmarks historie?«. Men iøvrigt beklagede han, ironisk nok, at han ikke havde forsynet bogen med »en fortale, der kunde have orienteret læseren«: netop den indvending, han i sin tid rejste mod Weibulls manuskript til *Kritiska undersökningar*.⁹⁴

Kritikken havde overrasket ham: »min bog er gennemgaaende blevet diskuteret paa helt andre punkter, end jeg havde ventet det«. Dette sidste citat er måske også det, der bedst af alle belyser Arups egen selvforståelse: han havde leveret et opgør med hele den danske nationale historietradition og havde samtidig leveret det på nogle nye videnskabelige præmisser. For ham selv var det sidste tilsyneladende det afgørende, han koblete simpelthen ikke de to ting, han forstod ikke sammenhængen – og det gjorde hans kritikere måske heller ikke, men alligevel kunne han altså i en anden forbindelse hævde: »Dette sludder om historikerens objektivitet!«⁹⁵ Samtidig kunne han også indse, at Poul Nørlund havde ramt noget centralt i sin anmeldelse. Og dog går hans umiddelbare reaktion på personerne: det er en sammensværgelse for at holde ham ude af Videnskabernes Selskab.

I videnskabens verden er våbnene ikke kanoner og kugler, men anderledes subtile: anmeldelser, bedømmelsesudvalg, videnskabelige selskaber og tidsskrifter er nogle af dem. De kan alle fungere som effektive udelukkelses- eller isoleringsinstrumenter. Effekten af negative anmeldelser er netop demonstreret. Bedømmelsesudvalg er også virksomhedsfulde, her har det etablerede system de bedste chancer for at gøre sig gældende: både Arup og Weibull havde måttet sande det.⁹⁶ De to sidste våben, selskaber og tidsskrifter, kan være lige så virksomhedsfulde, men de er ikke ufejlbarlige, de kan nemlig også vendes om. I det

ord i hast for at sige Dig, at jeg er i færd med at forfatte nogle »Kritiske Bemærkninger til Danmarks Historie«, som indeholder udredning af enkelte vigtige punkter i min fremstilling, som er blevet kritiseret af forskellige, saal. Sture Bolin naturligvis, men ogsaa Steenstrup, Nørlund, Poul Johs. Jørgensen o.a. *Disse maa endelig med i første hefte af Scandia!!* [1933]. – Men det kom de altså ikke. (Arups understregning).

⁹⁴ Jvf. ovenfor s. 253.

⁹⁵ Arup til Weibull 16.5.38, jvf. også Arup til Weibull 2.2.28, begge citeret ovenfor s. 255.

⁹⁶ Vilh. la Cour ville utvivlsomt hævde, at Arup sidenhen selv lærte effektivt at udnytte dette instrument, se *Lukkede Døre*, København 1956, og jvf. iøvrigt nedenfor s. 286-289.

foregående er det beskrevet, hvordan Arup følte sig holdt ude af Videnskaberne Selskab og beklagede det. Weibull gjorde imidlertid noget andet, han lavede sit eget selskab: Vetenskaps societeten i Lund. Det var også Weibull, eller måske snarere brødrene Curt og Lauritz, der tog initiativet til etableringen af et helt nyt tidsskrift, der skulle fungere som kamporgan for den historieskrivning, de stod for.⁹⁷

1927-29 er år, hvor historikerverdenen formelig eksploderer med nye tidsskrifter.⁹⁸ *Scandia. Tidskrift för historisk forskning*, som Lauritz Weibulls tidsskrift kom til at hedde, var et af dem.⁹⁹ Sammenligner man imidlertid med den måske mest berømte internationale »partner«, *Annales d'Histoire Économique et Sociale*, der blev grundlagt af et andet vennepar, Marc Bloch og Lucien Febvre, falder det i øjnene, at mens dette stod for noget nyt og ville noget nyt, er *Scandias* programerklæring »gammeldags«, for nu at bruge Arups egne ord.¹⁰⁰ *Annales* gik til kamp for syntesen mod en »histoire historisante«, som der bl.a. stod Seignobos på. *Scandia* gik til kamp på et kildekritisk program, der netop i høj grad stod i gæld til samme Seignobos.¹⁰¹ Carole Fink har meget rammende præciseret titelvalget på det franske tidsskrift: »Pirenne is credited with the selection of »*Annales d'Histoire Économique*« over the more ambiguous »*Annales Économiques*«. History was thereby recognized as the unifying, if not preponderant, element of the human sciences. »*Sociale*« was added, in a reversal of the title of the *Vierteljahrsschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte*, to assert the new journals complementary interest in broad social questions, its ties with sociology, and its essentially interdisciplinary nature«. ¹⁰²

Det kildekritiske gennembrud er i Danmark forbundet med Kr. Erslevs navn. Selv om Arups kildekritiske program måske på visse punkter

⁹⁷ »Det nye tidsskrift, I har paatænkt, bør hedde Scandia, det er sikkert det bedste navn; det giver tidsskriftet dets rette hjemsted og er dog omfattende nok til at samle alle nordiske historikere af samme kritiske retning om sig. Jeg tror, at I skal lade det udkomme alene i jeres eget navn, der er rigeligt nok til at bære det frem; jeg vil i alt fald nødtigt have mit eget navn paa det, naar det skal være sammen med Knud Fabricius, Poul Vendekaabes navn«, Arup til Weibull 11.10.25. – Citatet er interessant, dels fordi det tilskriver brødrene initiativet, dels fordi ikke alene Arup, men ogsaa Fabricius synes at have været inddraget i planerne. I samme brev udtrykte Arup iøvrigt ønsket om, at første bind måtte indeholde en anmeldelse af *Danmarkshistorien*.

⁹⁸ Inga Floto: *Historie. Nyere og Nyeste Tid*. Gyldendal 1985, s. 106-108.

⁹⁹ Birgitta Odén har i artiklen »Scandia – tidskrift för en annan uppfattning«, *Historia och samhälle*, Malmö 1975, s. 179-208, givet en indgående analyse af etableringen af *Scandia*, og sammenlignet med det samtidige *Annales*. Jeg kan kun tilføje nuancer.

¹⁰⁰ Jvf. diskussionen om foromtalen til *Scandia* (Arup til Weibull 2.2.28) ovenfor s. 255, og Odén, »Scandia –«. – *Scandia* udkom 1928, *Annales* 1929. – Se også om *Annales* og dets redaktører: Floto, *Historie*, s. 108-120.

¹⁰¹ Jvf. Odén, »Scandia –«.

¹⁰² Fink, *Marc Bloch*, s. 133-134. – Se også Floto, *Historie*, s. 110-114.

adskilte sig fra Erslevs,¹⁰³ og i hvert fald af ham selv blev betragtet som mere »moderne«, så er det ny hos ham frem for alt den radikale synthese. På den måde var han i virkeligheden langt mere i samklang med *Annales'* end med *Scandias* intentioner. Det er i den forbindelse også interessant, at hans egne tanker på dette tidspunkt gik i samme retning som de to *Annales* redaktørers: »Jeg har i aften i Oldskriftselskabet holdt et foredrag, som er betitlet: kong Svend 2.s liv og kongemagt, og som blev modtaget med meget bifald. Dette har naturligvis indgivet mig forskellige tanker af en hartad højhedsvanvittig karakter [han vil gerne holde det i Vetenskaps-societen, og han vil gerne have det publiceret på tysk]. Alt dette er dog kun løse planer, det kan ogsaa være, at jeg paa egen haand starter nogle: Studier i Danmarks Historie – saadant noget som Schmollers: Staats- und Sozialwissenschaftliche Forschungen, seminararbejder af mig og mine elever. ... Jeg vil ikke skjule, at jeg i det nævnte foredrag kritiserer både Dig og Curt ... Denne kritik af Dig og Curt spiller dog kun en underordnet rolle i min afhandling, hvis hovedformaal er at rekonstruere kong Svends bevidsthedsindhold, saa vidt det lader sig gøre ud fra Adams beretning«. ¹⁰⁴ Nu var *Scandia* imidlertid det våben, han fik stillet til rådighed, ja – måske blev tidsskriftet etableret ikke mindst af hensyn til ham,¹⁰⁵ og han forstod at benytte sig af det. Slagmarken blev den kildekritiske punktanalyse, allerede første hefte, der udkom i 1928, indeholder et par klassikere af slagsen: Weibulls »Stockholms blodbad« og Arups »David og Hall. Krisen i Danmarks

¹⁰³ Aksel E. Christensen, anf. arbejder; Ladewig, »Omkring Erik Arup«; Manniche, »Tysk-kritisk skole og fransk-kritisk skole«.

¹⁰⁴ Arup til Weibull 6.4.26. – Se også E. Ladewig Petersens tankevækkende bemærkning i »Omkring Erik Arup«, HT 78, s. 178: »Dansk og international forskning kan imidlertid blot ikke uden videre gøre sig færdig med Erik Arups og den arupske traditions forskningsindsats. Trods sin meget personlige udformning har hans model sit tydelige udspring i positivismens verdensbillede, men der kan være grund til at antage, at det, da den blev udformet 1903-16, har været så avanceret og så frugtbar i praksis, at det kan have virket generelt blokerende for nye forskningsimpulsers gennemslagskraft, f. eks. fra den franske *Annales*-skole, der var blevet til i kritik af historismen og positivismen, men som alligevel har berøringsflader med Arups grundsyn. Fremfor noget da i betoningen af betydningen af samfundsstrukturernes primære betydning«. – Ambitionen om at rekonstruere kong Svends »bevidsthedsindhold« leder iøvrigt tanken hen på Blochs og Febvres mentalitets-historiske eksperimenter.

¹⁰⁵ Birgitta Odén fremsætter den interessante hypotese, at anledningen til etableringen af tidsskriftet var Arups situation: »Tidspunktet ger anledning att förmoda, att den direkta anledningen till tidsskriftens tillkomst var Erik Arups akuta konflikt med de danska historiker, som dominerade Historisk Tidsskrift«, argumentet er det, at Arup netop i 1924 måtte forlade redaktørposten for *Historisk Tidsskrift*. – Problemet er, at Weibulls breve ikke er bevaret for dette tidsrum, jvf. ovenfor note 1.

historie 1863«. ¹⁰⁶ Siden fulgte mange flere: »Vi måste i varje nummer ha något i Scandia, som rör runt i myrstacken. Vad säger Du om, att jag i nästa häfte lönnmördar Carl XII vid Frederikshald? Jag tror, det skall lyckas. I varje fall i det närmaste«, skrev Weibull 15. marts 1928 til sin ven.

I 1928 blev den VI internationale historikerkongres afholdt i Oslo. Arup deltog ikke, men Weibull var der. Det var Marc Bloch også: »he delivered two well-received presentations on comparing medieval societies and on French agrarian systems«. Emner, der netop måtte være af central interesse for Arups Danmarkshistorieprojekt. »In addition, armed with brochures, he announced the inauguration of the *Annales*: »a national review with an international spirit««. ¹⁰⁷ Weibull omtaler ikke Bloch i sin rapport til Arup om mødet. ¹⁰⁸ Det brede internationale udsyn, der havde præget de to venner i deres ungdom var indsnævret, de lokale opgør opslugte nu deres tid. ¹⁰⁹

Der er ingen tvivl om, at *Scandia* var en kærkommen opmuntring for Arup efter nedturen med kritikken af Danmarkshistorien. Brevene i disse år vidner om hans optagethed af projektet og hans ønske om at

¹⁰⁶ Artiklen var udsprunget af et eksempel, Arup havde benyttet i sine kildekritiske øvelser og vendt mod Aage Friis.

¹⁰⁷ Fink, *Marc Bloch*, s. 132.

¹⁰⁸ Weibull til Arup 23.8.28. Han skriver, at Oslo-kongressen var interessant i al sin monstrøsitet – 40 nationer og 400 foredrag, men videnskabeligt gav den vel ikke for meget, og det var jo også ventet på forhånd. Men så meget mere gav den indblik i de forskellige forskeres stilling til hinanden i denne folkeforbundets tidsalder. Weibull gjorde iøvrigt udmærkede bekendtskaber, såsom Kornemann, Ritter v. Sbrink, Goetz, Brandi, Volpe og mange andre.

¹⁰⁹ I den forbindelse er det interessant, at Marc Bloch i februar 1929 skrev til Erik Arup og fremsendte første bind af *Annales*. Han fortalte om tidsskriftets intentioner, bl.a.: »Nous poursuivons avant tous une oeuvre de culture historique« og nævnte, at redaktionen allerede havde kontakter i Sverige og Norge, og opfordrede nu Arup til at blive den danske kontakt: »Personne mieux que vous ne serait qualifié, pour présenté, parmi nous, l'histoire économique et sociale du Danemark«. Han udbad sig en artikel af Arup, der kunne præsentere dansk økonomisk og social historie for tidsskriftets læsere og håbede iøvrigt, at Arup løbende ville orientere om, hvad der foregik inden for dansk historie. Han oplyste, at han til september skulle til Oslo og gerne ville lægge vejen om ad København, for at tale med Arup (Bloch til Arup 12.2.29, Arups arkiv). Hvad Arup svarede – hvis han svarede – vides ikke, derimod kendes et brev fra Svend Aakjær til Aage Friis 30.9.29, hvor Aakjær oplyser, at »En fransk Professor i Strasbourg, *Marc Bloch*, hvis *Speciale* synes at være Landbrugs- og Bebyggelseshistorie« gerne vil i kontakt med danske historikere og kommer til København i begyndelsen af oktober. »Han synes at være en god Bekendt af Professor *Edu. Bull*«, selv kender Aakjær ham »kun pr. Korrespondance«. Aakjær er forhindret, og beder derfor Friis »være af den Godhed« at tage sig af ham (Hans Kargaard Thomsen (red.): *Arkivarer skriver Breve. En antologi 1882-1959*, Kbh. 1989, s. 141). – Jeg er cand. mag. Thyge Svenstrup meget taknemlig for henvisningen til disse breve.

være med fra starten – og Weibulls absolutte ønske om det samme.¹¹⁰ I lykønskingsbrevet til Weibull 6. marts 1928 identificerer han sig fuldt og helt med projektet, han skriver hele tiden »vi«: »skal vi ikke indføre den skik, at vi sender hinanden ganske korte meddelelser, naarsomhelst der falder os noget ind angaaende Scandia. ...Hvor mange [abonnenter] skal vi have? ... vi maa have næste hefte fuldt trykt l. september. ... Vi maa sørge for at tidsskriftet stadig bringer kritiske studier saavel til nyere historie som til middelalderhistorie hvortil det jo aldrig vil skorte os paa stof«. I samme brev bedyrede han også, at han i fremtiden agtede at anvende alle sine kræfter på *Scandia*. Til tider tog han også aktivt del i redaktionsprocessen.¹¹¹

Men ellers var fronterne ved at stivne i den danske historikerverden. I 1925 havde Arup planer om en reorganisering af de nordiske historikerkongresser, som han søgte at inddrage brødrene Weibull i,¹¹² og i det hele taget tilspidsedes konflikterne i kølvandet af kritikken af Danmarkshistorien: »Historisk Forenings bestyrelse har haft den dristighed at udsende opfordring til at yde bidrag til et festskrift til Erslev i anl. af hans 75-aars fødselsdag. ... Jeg og mine elever har besluttet ikke at deltage, thi som Hørup sagde saa rigtigt i sin tid: skæg for sig og snot for sig. Vi gaar og spekulerer paa dannelsen af et »Selskab for kritisk historie-

¹¹⁰ Arup til Weibull 11.10.25; 19.10.25: »Min afhandling om Davids optegnelser kan jeg godt gøre endog særdeles programmatisk; men Du taler om at faa den med i første hefte af Scandia, og dær vil jeg jo ogsaa gerne have den«; 18.4.26; 3.10.27; 2.12.27; 21.12.27: »Du skal ikke være bekymret, jeg bestiller ikke andet end at skrive Hall – jeg har siddet oppe hele sidste nat for at skrive paa den«; 6.1.28: »jeg bestiller ikke andet end at skrive paa den og den skal med i første hefte«; 16.1.28; 17.1.28; 21.1.28; 2.2.28; 6.3.28; 12.3.28; 20.3.28; 6.8.28; 24.8.28; 6.9.28; 18.9.28; 29.9.28; 18.10.28; 20.11.28. – Weibull til Arup 3.12.27: »Och Du måste vore med i häfte 1«; 4.2.28; 16.2.28; 8.3.28; 15.3.28; 4.8.28 om andet hefte: »Du varken kan eller får undvaras i häftet«; 11.10.28; 18.10.28; 12.1.29: »Det kunde inte skada, att vi helt var borta i det häftet efter alla våra piruettingar i fjor. – Gammalt folk tycker aldrig om sådant . Det bör Du som den verldserfarne visman Du är veta«. – Polemikken var tilsyneladende blevet for skarp, selv for Weibull, men 23.5.29 var han atter i krigshumør: »Du kunde gerna, även om de grymtar i den konservativa pressen, låta bli att grymta tillbaka – ingenting gör folk så bedrövade som då de inte får svar. Däremot tycker jag, Du skall ge Friis ett nyp i nästa häfte av Scandia, helst på något mera än 2 sidor. Själv skall jag där avbasa Erslev. Mannen måste vara fullkomligt senil. Jag har aldrig varit med om en ynkedom som denna. Avhandlingen är en skandal«. Det drejer sig om Kr. Erslevs afhandling: »Det Stockholmske Blodbad« (HT 9. rk. VI, 1929, s. 249-263), der var direkte affødt af Weibulls afhandling i første bind af *Scandia* («Stockholms Blodbad», *Scandia* I, 1928, s. 1-83).

¹¹¹ Se den indgående diskussion af Sture Bolins artikel om Hallandslisten: Arup til Weibull 22.1.29; 23.2.29; 19.3.29; 22.5.29: »Tak for Bolins afhandling, som hermed returneres – den er nu aldeles fortrinlig – af største værdi for forskningen – det glæder mig, at han og Du selv nu er klar over, at dens resultat ikke behøver at omstøde Din forklaring af hovedstykket«.

¹¹² Arup til Weibull 11.10.25; 17.2.26.

forskning«, hvis opgave skulde være en metodisk behandling af det stadig fremkommende kildestof efter bestemt plan. Nu faar vi se – maaske kunde vi gøre det »nordisk«, hvis Du og Curt gad være med«. ¹¹³ Den »programmatiske« artikel om David og Hall, hvormed Arup bidrog til første hefte af *Scandia*, indledtes endnu engang med en bredside mod de danske historikere, der arbejdede med de sidste tre århundreders historie: her var den metodisk kritiske historieforskning ikke slået igennem. Det fik Vilh. la Cour på banen med et voldsomt angreb på Arup i Berlingske Tidende, der affødte et lige så heftigt svar, der igen resulterede i en pjece fra Vilh. la Cour: *Professor Arup og Sandheden. En Dokumentation*. ¹¹⁴ For Arup tog det hele sig ud som een stor sammensværgelse: »Af la Cours afsindige skrivemaader kan man vel slutte sig til raseriet hos Steenstrup og Friis, men hvorfor er de så rasende? Jeg antager, det er medlemsvalg til Videnskabernes Selskab, hvor Steenstrup har foreslået Ellen Jørgensen, saa skal jeg skældes saa ukristeligt ud og dertil tager man en fjerde classes person, i forfjor foraar Lis Jacobsen, iaar la Cour. De er alle tilsammen nogle nette personer; la Cour er direkte engageret af Erik Møller, der naturligvis sammen med Mackepr., Nørlund, Linvald og Ell. J. [dvs Den danske historiske Forenings bestyrelse] er forbitret over, at vi i det hele har vovet at udsende *Scandia*«. ¹¹⁵ En udløber af striden blev splittelsen af Historisk Samfund på generalforsamlingen 1. maj 1928: »Det var en aktion, der var iværksat fortrinsvis af en række studentermedlemmer; den var vendt imod formanden, Erik Møller, der kort forinden i en redaktionel artikel i Berlingske Tidende om striden mellem Erik Arup og Vilh. la Cour havde taget parti for den sidstnævnte. Efter en hidsig debat, der var rig på injurier, valgtes Arup – in absentia –

¹¹³ Arup til Weibull 15.4.27.

¹¹⁴ Berlingske Tidende 14.-15.3.28 og 17.3.28. – Se også Vilh. la Cour: *Lukkede Døre*, s. 100-102. – Se også Weibull til Arup 15.3.28.

¹¹⁵ Arup til Weibull 20.3.28. – Se også 8.3.30: »Og det med hastværket er blot det evige vrøvl om oldingeklubben Vid. Selsk. – men det er ligegyldigt«. Igen i 1933 er spørgsmålet om Videnskabernes Selskab oppe at vende (19.11.33): Arup rykker Weibull for korrekturen til Astrid Friis afhandling (»Kansler Johan Friis første Aar«, *Scandia* VI, 1933, s. 231-327): »Du maa betænke, at det vil have den største betydning ogsaa for mig, om hendes afhandling – hvordan den nu end er – kommer nu. Den vil faa den betydning, at den berøver Fabricius hele den glans af videnskabelig bedreviden, han i sin anmeldelse af min Danmarkshistorie, har tillagt sig. Derfor maa den frem allerede nu, for at danske videnskabelige kredse kan faa tid til at fordøje og forstaa den; det kan faa betydning for Videnskabernes Selskabs stilling til det næste forslag om mit valg. Kommer den først engang i marts eller april, kommer den forsent og bliver uden virkning. Du vil ogsaa tage fejl som redaktør, om Du ikke udskyder stof, der kan vente, til fordel for en afhandling af saa stor aktuel betydning for den i dansk historieforskning staaende strid«. – Afhandlingen udkom til tiden, men Erik Arup blev først medlem af Videnskabernes Selskab i 1935. (Arups understregninger).

til formand for Historisk Samfund. Ca. 40 medlemmer meldte sig ud i protest. En del af dem kom aldrig igen.¹¹⁶

Men Arup havde stadig arbejdet, ikke bare artiklerne til *Scandia*, men ogsaa det næste bind af *Danmarkshistorien*, og han kunne stadig gøre nye opdagelser: »Jeg har fundet forf. af sjællandske krønike«. ¹¹⁷ Allerede 20. september 1929 kunne han meddele Weibull, at han var i gang med korrektur og renskrivning af andet bind. Men så hurtigt gik det jo heller ikke, først den 30. oktober 1931 kunne han skrive til vennen: »Nu er det virkelig slut – tror jeg da – den sidste nat har jeg siddet oppe – det sidste manuskript gaar i trykkeriet i dag«. Arup bad også Weibull anmelde bogen i Politiken, og Weibull svarede, at »ingenting kan i själva verket vara mig kärare än om jag kraftigt kunne slå till ljud för det storverk, vars ena hälft Du nu bragt till avslutning«. ¹¹⁸ Modtagelsen af andet bind af *Danmarkshistorien* blev iøvrigt en slags da capo på første bind: Tonen i kritikken var skærpet, men indholdsmæssigt bragte den intet nyt, de afgørende ting var sagt i 1925, og ingen af parterne havde tilsyneladende nærmet sig hinanden. ¹¹⁹ Så meget des mere interessante er imidlertid Arups egne refleksioner ved udgivelsen: »Min kære ven, Dine rosende ord om min Danmarkshistorie glæder mig dybt og giver mig mod til at fremskynde dens udsendelse, endskønt jeg mere frygter end glæder mig til dens offentliggørelse. Det er ikke fjenders kritik, jeg saa meget frygter, som min egen erkendelse af, at jeg vistnok ikke har vidst nok, ikke har gjort selvstændige studier nok, ikke har selvstændighed, tankefrihed, karakter og følelsesfuldhed nok til at bære oppe den suffisance, den absolute form, hvori jeg har maattet skrive anden del, fordi første var skrevet saaledes. Jeg maa jo for selvopholdelsesdriftens skyld altid protestere imod Dig, naar Du i marginen noterer: digtning, men det er det pinlige, at i mit inderste maa jeg næsten altid give Dig ret«. ¹²⁰

¹¹⁶ Vagn Skovgaard-Petersen: »1899 Historisk Samfund 1974«, *Linier i dansk historieskrivning i nyere tid*, s. 9-10.

¹¹⁷ Arup til Weibull 11.1.29. – Ogsaa dette brev henviser til konflikterne: »Ellers er det en skrækkelig skæbne at være dansk historiker; de to gamle herrer er værre og mere ondskabsfulde end før, og Friis mere end nogensinde før deres ærbødige tjener«. Se også Weibulls opmuntrende brev 21.3.29.

¹¹⁸ Weibull til Arup 4.11.31. – I samme brev skrev Weibull også: »Linvalds utgjutelser i dagens Politiken har jag läst. Allt går i krets. De forna radikalerna är blivna reaktionärer, principerna är kastade över bord, småskurenheten och förkrymptheten sticker över allt fram«. Han opfordrede Arup til at uddanne en ny ungdom med sund sans, vilje og entusiasme, der ikke mere lever i den barokke idé at sidestille Arup og Friis.

¹¹⁹ Floto, *Erik Arup og hans kritikere*, s. 495, med henvisninger.

¹²⁰ Arup til Weibull 26.1.32.

Krisen

I de første år efter *Scandias* oprettelse vidner korrespondancen om den hektiske energi begge venner udfoldede for at få tidsskriftet op at stå og give det den profil, de ønskede.¹²¹ De var ikke altid enige, og Birgitta Odén har tolket forskellen således, at Arup tydeligt foretrak, at tidsskriftet skulle forbeholdes en snæver kreds af elever og fungere som et organ for en regulær skoledannelse, mens Weibull også var interesseret i andre bidrag, blot de holdt en høj »kritisk« standard og indeholdt nye tolkninger. Denne forskel henviser hun til Arups mere udsatte position i København, men den hang utvivlsomt også sammen med Weibulls situation som redaktør, han måtte simpelthen have stof til tidsskriftet, hvis det skulle udkomme. Hun har imidlertid også peget på noget andet, nemlig at hvis tidsskriftet skulle være slagkraftigt, måtte det også være interessant, og det betød – i hvert fald for Arups og Weibulls vedkommende – at man tog fat på klassiske politiske »knäckproblemen«, som iøvrigt ofte var udsprunget af universitetsundervisningen. »Genom tillämpning av en radikal källkritisk metod och genom ett nytt sätt att rekonstruera uppnådde Scandia-författarna emellertid så nya och förbluffande resultat, att uppsatser kring välkända temata noterades genom stor publicitet i dagspressen«. Allerede den allerførste artikel i det første hefte, nemlig Weibulls om det stockholmske blodbad affødte iøvrigt en heftig reaktion fra Kr. Erslev i *Historisk Tidsskrift*.¹²² »Modelluppsatserna« i de første hefter kom derfor til at fremstå som demonstrationer af den moderne historisk-kritiske metode, men de var ikke udtryk for en ny type problemformuleringer.

At det i høj grad for Arup handlede om »os« og »dem«, viser et brev han skrev til Weibull den 3. marts 1932. Det viser, hvor stor pris han sætter på vennen, men måske også, at Weibull selv ikke var slet så ivrig efter en sådan frontdragning. Det viser også, hvem Arup opfattede som »os«: »Mine tanker med festheftet 2. apr. 1933¹²³ holder jeg endnu fast ved. Det er sandt nok, at det bliver da ikke den hele nordiske historiker-verden, der hylder Dig, men det kan vel ogsaa udsættes til Dit 70. aar. Det bliver kun den kreds af samtidige og deres unge elever, der har sluttet sig til Dig, som faar lov at være med. Jeg har gjort regnestykket op. Vi

¹²¹ Birgitta Odén har indgående analyseret *Scandias* første år, se »Scandia – tidsskrift för en annan uppfattning«, s. 195-199. Hun har i den forbindelse også benyttet korrespondancen mellem Weibull og Arup.

¹²² Jvf. note 110.

¹²³ Hvor Weibull fyldte 60. – Arups mening var, at *Scandia* skulle udkomme 2. april som festskrift til Weibull.

gemmer Ove Rode til marts 1933, der er mig og sikkert Norvin, Wanschler, Hans Brix, Brøndum-Nielsen, Rubow, Köcher, Astrid Friis, Albert Olsen, eventuelt Lis Jacobsen, Blatt, og endda fem af mine elever, der er Bull med to eller flere nordmænd, der er en islænding, Thorkell Johannesson, som snart bliver doktor i København og hører til os, der er Curt, Carl Gustaf, Ingvar Andersson, Sture Bolin, Gustaf Clemmenson og vel ogsaa mange flere svenskere, vel ogsaa Almqvist – naar de alle skriver deres bedste, kunde det dog blive et helt anseligt hefte, der i alt fald vilde vise, at Du i det 60. aar staar som føreren af den moderne kritisk-historiske forskning i Norden. Vilde Du ikke være tilfreds dermed, selvom de forlængst anerkendte og ordenshængte af den gamle skole ikke var med. Jeg saa gerne, at Du hædredes af ungdommen og at den hædrede sig selv ved sin opslutning om Dig. Jeg saa gerne en mønstring af den unge kritiske historieforskning samlet om Dig«. Lauritz Weibull var rørt over Arups initiativ og over de altfor mange og altfor venlige ord over hans »ringhet«. »Du förstår väl, vilket utomordentligt värde jag sätter på det, och hur kärt det är för mig, att det just är Du och den krets Du nämner, som vill sluta upp kring mig«. Men han hævdede iøvrigt, at han kun plejede at fejre sin fødselsdag med knas, kransekage og rødgrød, så det festskrift blev der ikke noget af.¹²⁴

De to venner synes imidlertid stadig at have været besat af en utrættelig energi: denne gang var det Arup, der lagde ud. Den 14. maj 1931 kom han med en invitation: »Der er nu alvorlig tale om, at Sprog- og Litteraturselskabet vil paatage sig udgivelsen af et Diplomatarium Danicum under ledelse af mig og eventuelt Dig, idet man mener at kunne se bort fra din beklagelige egenskab af at være svensker«. Weibull var i højeste grad interesseret.¹²⁵ Det er tydeligt, at Arup har set hen til dette samarbejde med forventning og glæde: »jeg håber, Du har følt, hvilken glæde Dine besøg altid er for os alle, og for min del kan jeg sige, at uden det inspirerende og opmuntrende samarbejde med Dig, ved jeg ikke, hvorledes jeg skulde udholde byrden af et forskningsarbejde, der overalt hos mine compatrioter kun møder uvilje og ligegyldighed. Jeg glæder mig over, at vi i det nye aar ogsaa har diplomatariet at samarbejde om.«¹²⁶

¹²⁴ Weibull til Arup 7.3.32. – Iøvrigt var flere af bidragsyderne til *Scandia* VI, 1933 navne, som Arup havde foreslået: Lis Jacobsen, William Norvin, Curt Weibull (med en anmeldelse af Arups *Danmarkshistorie*), Astrid Friis, Ingvar Andersson, Albert Olsen. – I lyset af den senere udvikling er det interessant, at Arup rent faktisk foreslår Lis Jacobsen (omend tøvende) og Franz Blatt som bidragsydere, det tyder på, at han har været klar over, at hans egne personlige modsætningsforhold ikke var Weibulls.

¹²⁵ Weibull til Arup 15.5.31.

¹²⁶ Arup til Weibull 2.1.32. – Weibull havde i sit nytårsbrev takket Arup, Clara og den yngre generation for alt hvad de havde været for ham under sidste som under så mange år

Men der var problemer allerede fra starten, der var kompetencestridigheder, der var strid om udgivelsesprincipper, og der var personlige samarbejdsvanskeligheder.¹²⁷ Erik Arup synes ofte i sit liv at have haft vanskeligt ved at skille personlige og saglige modsætninger, og i hvert fald i denne sag gik de to op i en højere enhed. Problemet efter hans opfattelse var selskabets administrator, Lis Jacobsen, »fruen«, som han næsten konsekvent kalder hende i korrespondancen. Et udtryk Weibull iøvrigt også benytter af og til. Lis Jacobsen havde bragt en hvas kritik af *Danmarkshistoriens* første bind, en kritik, som Arup havde tolket som led i en kabale for at holde ham ude fra Videnskabernes Selskab.¹²⁸ Det synes han ikke at have tilgivet hende, og han forsøgte at få Weibull til at dele sin opfattelse.¹²⁹ Samarbejdet havde således de dårligste udsigter. På det saglige område delte Weibull Arups synspunkter, men han synes samtidig at have prøvet at øve en dæmpende og udglattende indflydelse på de personlige kontroverser. I et brev 27. januar 1932 udtrykte han sin glæde over, at samtalen med Lis [Jacobsen] var gået så udmærket. »Visst skall hon hållas på mattan. ...Men det är av vikt att arbetet går tämligen friktionsfritt och att vi har henne i förståelse med oss. Hon är redan till stor gagn och kan bli till vida större. Jag har stor respekt för hennes administrativa gåvor«. Iøvrigt havde han nye argumenter, som skulle overbevise hende fuldkomment om nødvendigheden af at beholde de gamle diplomers ortografi og interpunktur. Hvis Blatt ikke ville være med til det, måtte han gå, han var efter Weibulls mening ikke uundværlig. »Men även detta ordnar sig säkert i godo«. I sommeren 1933 var de to venner på arkivrejse til de nordtyske byer og i denne deltog også Weibulls nye kone, Lisa. Der blev imidlertid ved med at være problemer omkring redaktionen af diplomatariet. I løbet af sommeren 1936 tilspidsedes situationen, og det udviklede sig til en krise ikke bare omkring diplomatariet, men også til en krise i selve venskabet mellem de to.

På det tidspunkt havde Weibull i længere tid været engageret i en voldsom polemik med Sprog- og Litteraturselskabet om den nye Saxo-udgave ved Hans Ræder og Jørgen Olrik, og denne strid havde til-

tidligere (31.12.31). – »Jeg er mægtig glad over arbejdet på diplomatariet sammen med Dig«. Arup til Weibull 26.1.32.

¹²⁷ Arup til Weibull 14.5.31; 4.9.31; 16.9.31; 30.10.31; 6.11.31; 2.1.32; 5.1.32; 26.1.32; 3.3.32; 21.3.32; 3.8.32; 9.12.32; 6.5.33; 1.7.33; 21.7.33; 3.8.33; 8.9.33; 2.11.33; 31.1.34; 18.9.34; 13.12.34; 21.10.35. Weibull til Arup 15.5.31; 31.12.31; 6.1.32; 27.1.32; 7.3.32; 8.4.32; 20.7.33; 10.10.33; 31.10.33; 20.11.33; 3.12.33; 30.3.34; 18.9.34; 14.12.34; 5.11.35.

¹²⁸ Jvf. ovenfor s. 266.

¹²⁹ Jvf. hans kritiske bemærkninger om hendes artikler i *Scandia*: Arup til Weibull 30.10.31; 26.1.32: »een afhandling om aaret om hendes tossede runestene er mere end nok«; 3.3.32, og Weibulls mere besindige svar 27.1.32.

syneladende optaget ham så meget, at han ikke havde haft overskud til at beskæftige sig med diplomatariet. I hvert fald sendte Arup den 19. juli 1936 et både bittert og fortvivlet brev til vennen, hvori han bl.a. skrev: »Jeg er meget skuffet – rent ud sagt aldeles fortvivlet over, at Du aldrig mere kommer hertil, og at Du aldeles har trukket dig ud af alt medarbejde paa Diplomatarium Danicum. Jeg var i sin tid saa henrykt over at faa dig draget med ind i arbejdet derpaa, fordi jeg tænkte mig i min fantasi, at dette store værk skulde staa i fremtiden som et slags monument over Dit og mit aarelange venskab og samarbejde ... Men jeg kan ikke nægte, at jeg føler mig fuldstændig svigtet af Dig – det er vel paa grund af denne tossede strid om kejserens skæg, som Saxokritiken¹³⁰ er – hvor Du forlængst har sejret. Under denne lader Du mig alene om arbejdet med Dipl., som i den sidste tid er koncentreret om udgivelsen af et bind 1251-1260 eller 1265, som jeg af al magt arbejder paa. Men imidlertid snigløbes jeg af Lis og Blatt, der af hende bag min ryg er gjort til en slags medudgiver, fordi han kritisk reviderer teksterne, et arbejde, Du burde have udført. ... Hvis ikke opgiver jeg hele arbejdet med Dipl. Dan. og lader det blive et Diplomatarium Judaicum.¹³¹ Alt dette sker, fordi Du ikke vil være med, men ligger og holder sommerferie oppe i Halland. ... Jeg synes, ved Du, at fru Lisa er henrivende; men tillader Din indian summer end ikke, at Du kommer mig til hjælp i en sag, som dog var anledning til, at hun og Du og jeg havde de herlige dage sammen i Stralsund, Braunschweig, Hannover o.s.v.«. Og han sluttede nærmest anrørende: »Min kære ven Lauritz, Dit venskab synes mig en af de

¹³⁰ Jvf. Lauritz Weibull: »Saxo inför Bestyrelsen av Det danske Sprog- og Litteraturselskab«, *Scandia* IX, 1936, s. 257-300. Artiklen indledes med en redegørelse for polemikkens forløb. Årsagen var Sprog- og Litteraturselskabets nye udgave af Saxo ved Hans Ræder og Jørgen Olrik. Denne havde Weibull skarpt kritiseret i to indlæg i *Scandia* (VII, s. 290-298; VIII, s. 251-293). Ræder svarede (*Aarbøger for nord. Oldkyndighed* 1935, s. 89-108), men også Selskabets bestyrelse tog til orde i sagen: »Denna bestyrelse, vars formand är överbibliotekarien Carl S. Petersen, har kallat till sitt bistånd de två utgivarna Ræder och Olrik, doktor phil. Marius Kristensen och Professor Franz Blatt i Aarhus. Resultatet av dessa förenade krafter ansträngningar har blivit en 86 sidor stark broschyr: »Om den nye Udgave af Saxos Danmarks Historie. Svar til Professor Lauritz Weibull fra Bestyrelsen for Det danske Sprog- og Litteraturselskab«. Reklamerad genom annonser i dagspressen, utkom broschyren ett stycke in i 1936«. Det var denne Weibull besvarede i artiklen. – Arup var iøvrigt i starten også aktivt engageret: »Jeg sender Dig en tilføjelse til Din kritik, som jeg gerne vilde have, at Du medtog. Du kan omskrive den, som Du vil, men jeg synes, at Jørgen Olrik og selskabet bør straffes; de må have at vide, hvor taabeligt de har baaret sig ad«, Arup til Weibull 21.3.32.

¹³¹ I dette og de følgende citerede breve mellem de to venner optræder en række udsagn, som vi i dag ville kalde anti-semitiske, spørgsmålet er, hvordan de skal tolkes i denne sammenhæng: om det er andet og mere end en jargon for at betegne nogen, man ikke kan lide. Det er i hvert fald en kendsgerning, at da Lis Jacobsen under krigen måtte flygte til Sverige udviklede hun et nært venskab med Weibull, se korrespondancen i Weibulls arkiv.

skønneste oplevelser i mit liv, lige fra dengang, fra 30 aar siden, i Lübeck. Du maa ikke vende Dig bort fra mig. Jeg tror ikke at fru Lisa kunde ønske det for at have Dig for sig selv. Dertil kender hun mig og Klara for godt. Men Du og hun maa give et eller andet livstegn fra jer. I maa paa en eller anden maade forsikre os om, at vi stadig er jeres venner, som I gerne vil komme og se til nu og da«. – Arup er desperat, han er fortvivlet og forurettet, men han er ogsaa jaloux: I årene mellem Weibulls første og andet ægteskab synes Weibull at være blevet en slags husven, han var ofte i København og nært knyttet til hele familien Arup. Det måtte nødvendigvis blive anderledes, da Weibull blev gift igen, og det har Arup reageret på med en mere eller mindre ubevidst jalousi, som han her giver frit løb. Nu hvor endnu en storkonflikt er på trapperne, føler Arup sig helt alene, og nu vælder det frem, alt det, han måske skulle have sagt noget før. Men samtidig er brevet jo ogsaa et klart vidnesbyrd om, hvor meget Weibull betød for ham.

Lauritz Weibull reagerede med det samme og helt i venskabet's ånd, situationen var kommet ganske bag på ham, og han skrev til Clara Arup, fordi han vidste, Erik nu var på Island.¹³² Brevet viser dermed ogsaa, hvor tæt de alle tre var på hinanden. Han havde modtaget et brev fra Arup samt et indlæg til Litteraturselskabets formand, og af disse kunne han se, »hur olik situationen blivit mot i våras med dess hyllningar till fru Lis, och att konflikten i själva verket till den grad tillspetsat sig, att vi är komna till ett antingen – eller. Jag hade velat skriva till Erik och säga honom, att som landet nu ligger, är jag redo att gripa mig an med Diplomatariet, och [att] han själfallet kan vara övertygad om ett: att jag troget står vid hans sida, och att vi gemensamt skall utkämpa kampen mot judendomen och dess lakejer«. Han slutter altså op om vennen, men indrømmer samtidig ogsaa, at han måske ikke har været alt for aktiv i den seneste tid. Den 16. august mødtes de to venner så, og Weibull var nu fyr og flamme: »Det hela måste i grund reorganiseras; annars ville i varje fall inte jag vara med; och jag förstår: lika litet Du«. Efter mødet havde han udformet et memorandum, der på de fleste punkter var en sammenfatning af deres standpunkter, han mente iøvrigt, det var nødvendigt at give klar besked, han var parat til at komme over og tage tyren ved hornene. Efter hans opfattelse måtte de gå frem på een linie og stille et ultimatum.¹³³

¹³² Weibull til Clara Arup 1.8.36. – Erik Arup var medlem af det dansk-islandske nævn 1919-50 og derfor ofte i Island.

¹³³ Weibull til Arup 17.8.36. – Se ogsaa Weibull til Arup 3.9.36, hvor han endnu engang understreger, at der bliver klare linier, sådan som han har fremlagt det i sit memorandum. »Har Du talat med fru Lis i saken? Eller med Carl S.? Låt mig höra vad Du tänker. Jag kommer gärna över för att det hela går i ordning på sätt som vi båda kan finna det bäst«.

Det er svært at afgøre på grundlag af korrespondancen: men måske var det Weibulls hurtige indgriben og stejle position, betinget både af hans temperament og fordi han følte dårlig samvittighed og ville bakke vennen op, der førte til Arups endelige nederlag? Det er i hvert fald bemærkelsesværdigt, at mens det tidligere havde været Weibull, der indtog den mæglende og udglattende rolle, var det nu ham, der kørte hårdt på. Og man kan næppe heller se bort fra, at hans egen samtidige konflikt med bestyrelsen for Sprog- og Litteraturselskabet om Saxo-udgaven¹³⁴ har spillet en rolle – måske en væsentlig rolle – for hans kompromisløse holdning. Men måske var han heller ikke klar over, hvor tilspidset situationen var blevet, måske fejlvurderede han situationen og overvurderede Arups position, han havde jo, som han selv indrømmede i brevet til Clara Arup, været ude af billedet et stykke tid. Imidlertid gik det op og ned med forhandlingerne i efteråret,¹³⁵ og i januar 1937 var situationen igen kritisk. Den nittende havde de to venner et møde, og dagen efter ridsede Weibull situationen op: »Du förstår säkert, att mina strävanden endast går ut på att som Din trofaste vän åstadkomma drägliga förhållanden. För att nå det, finns det enligt min mening endast två vägar såsom förhållandena utvecklats sig: antingen sluka bestyrelsens hoc est Lis förslag eller komma med ett nytt, ett positivt sådant«,¹³⁶ det ville han komme over at snakke om næste dag.

Om han kom næste dag, kan man ikke se af korrespondancen, men man kan se, at der var et møde den 26. januar 1937, eller rettere flere møder, først i Sprog- og Litteraturselskabet og siden mellem de to venner, hvor også Clara Arup var med. Man kan også se, at disse møder var kritiske på mange måder. Der er i Arups arkiv i alt 14 breve til Weibull, der alle er gennemslag af maskinskrift, undtagen eet, der er håndskrevet: Dette ene indledes sådan: »Jeg skrev til Lauritz om aftenen 26.1.37 omtrent som følger«. Det samme brev – med enkelte ubetydelige forskelle – findes i Weibulls arkiv, det blev derfor sendt, men samtidig må Arup have betragtet det som så væsentligt, at han ønskede at bevare en kopi af det – for eftertiden måske – som dokumentation. Det ligger der i hvert fald stadig. Og det er et sindsoprivende og smerteligt brev, det er

¹³⁴ Jvf. ovenfor note 130 og Weibull til Arup 1.2.37, citeret nedenfor s. 281-282.

¹³⁵ Arup til Weibull 21.10.36; 18.11.36: »Lis var hos mig i gaar og meddelte, at hun fuldstændig frafaldt alle sine forslag. ... Lad os glæde os over, at der nu synes at være gode muligheder for arbejdet på diplomatariet»; 18.12.36: »Du har nok ligesom jeg faaet sendt en bunke makulatur fra Lis. Det skal Du naturligvis intet hensyn tage til og navnlig ikke underskrive et såkaldt »arbejdsregulativ«, der i virkeligheden er en fordækt ny kontrakt mellem Selskabet og Dig. ... P.S. Jeg skal nok føre forhandlingerne og holde Dig underrettet«.

¹³⁶ Weibull til Arup 20.1.37.

samtidig et brev, der vidner om kvinders magt, uden Clara var det ikke blevet skrevet:¹³⁷

»Kære Lauritz-

Da Du i aften forlod os paa »Kong Frederik«, var Klara¹³⁸ meget bedrøvet over, at jeg efter hendes formening havde været noget vredagtig imod Dig. Det haaber jeg nu ikke, Du ogsaa har syntes; i alt fald kan det da ikke have været mere, end det maa være tilladt mellem mangeaarige venner. Men for at undgaa al misforstaaelse sender jeg Dig disse par ord for at sige Dig, at jeg fuldtud forstår og er hjerteligt enig med Dig i det standpunkt, Du har taget. Jeg mener nu som altid, at det vil være af højeste værdi for Dipl. Dan., at Du, den mest kyndige i hele Norden i ældste nordisk diplomatik, paatager Dig udgivelsen af de første bind deraf, jeg forstaar ogsaa, at Du har lyst til at have dette fine arbejde at sysle med naar Du skal i Dit otium, jeg apprecierer ogsaa, at Du hertil forlanger netop den frihed som leder som jeg selv har forlangt for mig. Du ved, at jeg er meget tilfreds med, at jeg for mit vedkommende har opgivet alt lederskab; min øjeblikkelige misstemning havde, saavidt jeg ærligt kan se, kun to eller tre aarsager:

1. jeg kunde ikke lade være at tænke, at hvis Du i de forløbne fem aar nu og da var kommet herover og overfor selskabet havde støttet mig i mine krav, som ogsaa er Dine, hvis Du derigennem havde taget del i det daglige arbejde, vilde maaske den hele situation overfor selskabet nu have været en anden

2. jeg kunde have ønsket, at Du havde taget mit arbejde for Dipl. Dan. kraftigere i forsvar overfor bestyrelsen og det hele konsortium end det efter Dit, maaske mangelfulde referat, syntes at være tilfældet, – og

3. at Du i overensstemmelse med det udkast, Du selv har opstillet, havde forlangt, at de betingelser, Selskabet nu byder Dig, skulde det ogsaa tilbyde mig – til opfyldelse efter 1939 1. jan.

Men jeg er som sagt glad over at være fri for det hele og rejser paa tirsdag eller onsdag til Italien. Tillykke med Dit arbejde paa Diplomatariet. Jeg er hverken oprørt, misundelig eller bitter, men haaber at skulle skrive baade verdenshistorie, Danmarkshistorie og afhandlinger til Scandia, som jeg altfor længe, i disse fem aar med trælsomt og utaknemligt arbejde for Dipl. Dan. har forsømt.

Hils Lisa saa meget fra Klara og mig.

Din hengivne ven. Erik Arup«.

Lauritz Weibull svarede den 1. februar, og der skulle flere omsvøb til, inden han kom til sagen:¹³⁹ »Jag skriver express på dette brev. Altför länge har jag försummat att skriva«, han vil nemlig gerne ønske dem lykke på rejsen til Italien og sol, varme og grønne blade. De må tage til Verona og til Florens som efterspil. Ingen steder møder man en ny stor

¹³⁷ Citeret efter brevet i Weibulls arkiv.

¹³⁸ Arup omtaler (næsten) konsekvent sin hustru som Klara, når jeg citerer eller parafraaser hans breve bruger jeg hans stavemåde, når jeg selv omtaler hende, skriver jeg Clara.

¹³⁹ Her citeret fra brevet i Arups arkiv. Et identisk koncept – med mange overstregninger og rettelser ligger i Weibulls arkiv.

tid, Italiens store tid, i en så ny moden kraft og skønhed som der. Og så kommer det endelig:

»Gør nu vad Du kan för att skjuta tankarna på Diplomatariet åt sidan. Ingen kan vara mera bedrövad än jag över att det till sist gick som det gick. Visst hade jag tidigare bort lägga arbete på Diplomatariet i ett helt annat omfång än jag gjort – det är et stort fel – men Du vet grunderna: svårigheterna att få tid och så Saxopolemiken, som gjorde mig till varg i veum i den semitiska juntan, där människorna håller samman som ler och långhalm, och hos den medjamande enfalden. När det sedan blev frågan att få rätsida på det hela, får Du inte tro, att jag inte gjorde vad jag kunde för Dig, men det var fullkomligt omöjligt att få judinnan att begripa, och det enda möjliga blev att lägga det hela på den praktiska bog som jag försökte. Att jag i det afgörande ögonblicket inte föreslog bestyrelsen att tillbjuda Dig vad den erbjöd mig eller rättare: vad jag fordrade, låg i Din avsägelse och den form Du gav den. Jag ringde Dig tidigare härifrån och sökte få Dig från denna avsägelsen. Engång gjord, stod det för mig att den inte kunde återtagas.

Min plan är nu denna. Jag kommer att begära, att första avdelningen av Diplomatariet skall omfatta tiden i varje fall till 1286, och denna avdelning efter min beräkning får samma storlek som den nästa, helst som ursprungligen bestämt till 1300. Du skriver under de närmaste åren på Din Danmarks historia. Vi vinner därmed tid. Och så småningom skall det nog lagas så, att Du träder med in i företaget igen och tar vid på samma punkt, där Du hittills arbetat. På så sätt blir vad Du gjort inte gjort förgäves och Diplomatiets första avdelning blir trots vad som passerat, vid sidan av det andra, till det monumentum över vår vänskap, om vilket Du engång sagt så gripande ord.

Ge nu Clara en vänlig klapp på kinden från mig och välkomna – jag är frestad säga snart, men det säger jag inte, för Italien är Italien – tillbaka hem.

Din vän. L. Weibull«.

Nu kan man jo fortolke breve på mange måder, men for mig at se, er denne brevekssling udtryk for en dyb krise i venskabet, et venskab de begge udtrykkeligt påberåber sig. Det er samtidig, som om de begge har vidst det, og har haft behov for at dokumentere det og forsvare deres positioner, enten overfor sig selv, eller overfor eftertiden. Hvorfor har de ellers begge bevaret koncepter? Det er helt klart at Arup har følt sig svigtet, ja svigtet til det yderste, så meget at frustrationen vælder op i ham, ikke bare over den øjeblikkelige situation, men over, hvad han føler som en svigten gennem de sidste fem år. Han kan godt forstå Weibulls bevæggrunde, nemlig at han gerne vil have »dette fine arbejde at sysle med«, når han nu går på pension, men han kan slet ikke forstå, at vennen ikke har fået ham med i den nye aftale med bestyrelsen. »Jeg er hverken oprørt, misundelig eller bitter«, skriver han, men det er jo netop det, han er. Han kunne med god ret føle, at vennen ikke havde ydet ham ret-

færdighed.¹⁴⁰ For ham var det endnu et nederlag ovenpå så mange andre, og det i et projekt, han havde satset så meget på, og tilmed midt i endnu en bitter konflikt i den danske historikerverden.¹⁴¹

Weibulls svar er, som så mange andre af hans breve, udglattende, besindigt, men det er samtidig et forsvar og en anråbelse: jeg ved godt, jeg har svigtet arbejdet på diplomatariet, men jeg har haft så travlt. Jeg har ikke svigtet i denne situation, jeg gjorde, hvad jeg kunne, men i den sidste ende var det din egen skyld, du var så stejl. Jeg ringede jo til dig, men du ville ikke høre, og så måtte jeg jo redde stumperne. Så vinder vi tid, og det hele skal nok gå på længere sigt: Sådan lyder hans argumentation, og den er sikkert på mange måder rigtig nok, men den klinger alligevel hult: han *har* jo svigtet, selv om det var Arups egen skyld, og selv om det var en umulig situation – og han ved det.¹⁴²

Måske kan det hele også tages som udtryk for, at venskabet trods alt havde skiftet karakter gennem årene, i hvert fald for den ene part. Lauritz Weibulls position i den nordiske historikerverden var nu almindelig anerkendt, mens Erik Arup stadig befandt sig i en kampsituation i det danske miljø. For ham var venskabet lige så livsnødvendigt, lige så eksistentielt som i ungdommens arbejds- og kampår, men sådan var det måske ikke mere for Weibull? Ikke, at hans følelser for Arup havde skiftet karakter – det er der intet, der tyder på – men måske de behov venskabet skulle opfylde? Og udgivelsen af *Diplomatarium Danicum* må for Weibull have været kronen på et livsværk¹⁴³ og symbolet på den absolutte anerkendelse også i Danmark.¹⁴⁴

Takket være Clara Arups indgriben, var dialogen mellem de to venner indledt umiddelbart efter det kritiske møde, og det var utvivlsomt væsentligt: fronterne fik ikke lov at fryse fast, hvad de ellers let kunne have gjort, fordi Arup'erne umiddelbart efter tog til Italien. Alligevel synes det ikke at have været helt uden omkostninger at reetablere det gode forhold. Heldigvis for alle parter, havde Clara fødselsdag i marts, det gav

¹⁴⁰ Jvf. Alberoni-citatet ovenfor s. 243: »Hvis vennen er den, der yder os retfærdighed, vil krise sige, at netop han har været uretfærdig overfor os«.

¹⁴¹ Jvf. nedenfor s. 286-289 om striden med la Cour i kølvandet på professoratet.

¹⁴² I den forbindelse er det måske også værd at erindre om det tidligere omtalte Weibull-citat fra 6.9.45: »Och tack, mycken tack för all tilliten till oss två, Lisa och mig, två svaga mänskobarn som inte av egen vilja nogånsin sviker«, jvf. også nedenfor s. 292 og 293, note 182.

¹⁴³ At han så aldrig fik arbejdet gjort færdigt, er en anden sag. Jvf. Tage E. Christiansens nekrolog over Niels Skyum-Nielsen HT bd. 83, 1983, s. 225-226.

¹⁴⁴ Professor fil. dr. Carl-Axel Gemzell har venligt henledt min opmærksomhed på dette aspekt.

anledning til hele to fødselsdagsbreve, et fra Lauritz og et fra Lisa Weibull. Lauritz skrev kun til Clara, og det var en venskabsytring af de allervarmeste: »Tiden rider fort och snart har vi igen Din födelsedag. Jag ville då inte gerna saknas bland dem som av varmaste hjärta hyllar Dig och önskar Dig allt gott under det nya kommande året. Med dessa önskningar förbinder sig hos mig ett innerligt tack för allt vad Du varit och gett under det gångna. Det är inte många mot vilka Lisa och jag känner en tacksamhet som till Dig«. – Var det också en tak for hendes indgriben hin aften? Han sluttede således: »Men när Ni återkommer, hjertligt välkomna. Det har varit mycket tomt efter Er. Hälsa nu Erik, den käre vännen, från mig och var själv hjertligen helsad från Din tillgivna Lauritz Weibull«. ¹⁴⁵

Lisa Weibull skrev til dem begge, og det var hende, der tog fat på det ømtålelige spørgsmål, brevet har næsten karakter af et forsoningsbrev, det brev Weibull ikke kunne tage sig sammen til at skrive: »Nu skriver jag till Er båda på en gång: för att önska Clara allt gott på födelsedagen och för att tacka Erik för de vänliga raderna kvällen före avresan.¹⁴⁶ I undre våningen sitter Lauritz och skriver till Er, också han. Någon uppdelning av brevinnehållet ville han inte gå med på. Så Ni får ursäkta, om vi händelsevis kommer att berätta det samma!«. Det gjorde de nu kun tildels,¹⁴⁷ for det var Lisa, der tog fat på følelserne og iøvrigt gav en situationsberetning: »Angående arbetet med de danska diplomerna, så har Lauritz ännu inte skrivit under kontraktet, fast fru Lis gått med på alla hans fordringar och önskningar. Hon kom en dag – det har varit en massa resor över Sundet – och föreslog, att Lauritz för en kostnad av 250 kr. årligen skulle taga över inseendet över den del, som varit Eriks. Det er väl ändå bra skämtsamt! Men Lauritz »lät dom ligga, som de bäddat«. Han ville inte ha ett dugg att göra med det, som inte hör till hans årgångar. Och jag går i mitt stilla hjärta och hoppas, att de tillsist kryper till korset och ber Erik taga över inseendet över den senare delen. Så er

¹⁴⁵ Weibull til Clara Arup 21.3.37. – Han skriver også : »Det lilla kortet igår från Milano gjorde mig mycket glad«, kortet er ikke bevaret. – Iøvrigt indeholdt brevet en kritisk kommentar til Staunings tale i Lund den 8. marts 1937. Det var her Stauning bl.a. udtalte: »Har Danmark fået overdraget opgaven som lænkehund eller anden vagt opgave på Nordens vegne? ... Der er andet end hensyn til Norden, som også vejer ved bedømmelsen af Danmarks militærpolitiske holdning, og derom må der først og fremmest tales i Danmark«. – For de nærmere omstændigheder omkring talen se Viggo Sjøqvist: *Danmarks Udenrigspolitik 1933-40*, Gyldendal 1966, s. 182-185.

¹⁴⁶ Lisa Weibull til Clara og Erik Arup 21.3.37. – Hvad dette hentyder til, er ikke godt at vide, enten er det brevet 26.1.37, eller også har Arup sendt endnu et, som ikke er bevaret.

¹⁴⁷ Lisa Weibull kommenterede nemlig også Staunings tale meget kritisk. – Understregningen er Lisa Weibulls.

det ju *nästan* tillbaka vid det gamla, fast Erik slipper binda sin tid vid exakt »småpilleri« utan i konstnärliga svep kan få måla vidare på Danmarks historia. Jag tycker det skulle vara så mycket roligare, för jag kan ej hjälpa, att jag tycker Lauritz sålt sin själ, när han blev kvar i detta arbete. Ett slag var han så led på det hela, att han ville göra Erik sällskap och tråda ur. Närmast var det väl ekonomien, som gjorde, att han tog det«.

Med begge kvinders indgriben var der hermed løst op for problemerne, men det tog alligevel sin tid. Med alle forbehold for, at korrespondancen ikke er fuldstændigt bevaret, og at de to venner iøvrigt kan have set hinanden efter Arup'ernes hjemkomst – men det er der, som man kan se af det følgende, ikke meget der tyder på – så er næste livstegn imidlertid et postkort fra Weibull den 23. september 1937, hvor han inviterer Clara og Erik Arup til Lund i anledning af 20 danske historiestuderendes besøg: »Det är så förfärligt länge sedan vi träffades«, og han længes ligesom Lisa så meget efter at mødes med dem. Det blev imidlertid ikke til noget: »Hjertelig tak for Dit venlige kort med opfordring til at komme til Lund paa søndag. Det var rart at høre fra Dig igen, men turen kan der desværre ikke blive noget af«, det var familiebesøg, der var forhindringen. Men brevet slutter iøvrigt underligt afværgende: »Ogsaa jeg har utroligt travlt – der er desværre saa faa aar igen at arbejde i og saa meget ugjort arbejde«. ¹⁴⁸

Efteraar

Et julekort Julen 1937 fra Lisa og Lauritz Weibull er det eneste yderligere brev, der findes i korrespondancen fra 1937: »Jag lägger till att jag lever i hoppet att vi nästa år måtte träffas oftare än det har varit fallet i år – det har varit så tomt«. Det blev nu ikke tilfældet. Lisa Weibull blev alvorligt syg, og hun og Lauritz tog derpå i efteråret på en langvarig Italiensrejse, mens Arup på sin side var travlt optaget af 3. bind af *Danmarkshistorien*. ¹⁴⁹ Så juleaften 1938 kunne Weibull nok engang udtrykke håbet om, at de ville træffes mere i 1939, end det var tilfældet i 1938. »Vi längtar båda till det«. Men iøvrigt synes forholdet mellem de to venner nu atter at være ved at blive ved det gamle, selv om det er tydeligt, at det stadig er Weibull, der rækker hånden frem, og gør det på den mest smigrende facon: Han

¹⁴⁸ Arup til Weibull 24.9.37.

¹⁴⁹ Arup til Weibull 21.2.38: »Jeg sender Dig i hast her et par linier for at forsikre Dig om, at ogsaa jeg meget gerne ville træffe jer igen; men jeg er saa mægtigt optaget af udfærdigelsen af 3. bind af min Danmarkshistorie, at jeg bogstavelig talt har maattet gå i celle og holde mig fuldstændig borte fra alt samkvem med mennesker. Hvis jeg ikke har den færdig til 1. jan. 1939, bliver jeg sat i tugt- rasp- og forbedringshuset«.

bad om en afhandling til *Scandia*: »Ditt navn är ju det jag helst och många, många med mig helst vill ha. Utan att Du är med är tidskriften varken vad den varit eller är avsedd att vara«, og Arup sendte sit radioforedrag »Historie ved Københavns Universitet 1537-1937«. Weibull var begejstret: »Käre Erik. Jag har varit så glad att igen få något av Din hand i Scandia. Och glad över att det är den gamla lejonklon som sticker fram«. ¹⁵⁰ Det synes også at have været Weibull magtpåliggende atter at få Arup til Lund, han udsatte i hvert fald Carl X Gustafsfondens møde til 11. marts for at kunne få Arup med, og det blev et godt gensyn. ¹⁵¹ Arup var tilsyneladende tøet op, i hvert fald var det ham, der i et sommerbrev spurgte efter nyt, hvordan Lisa havde det, Klara tænkte på at tage et svip over. Han fik straks svar: Lisa havde igen ligget på hospitalet, det ville være hende kært at få besøg af Clara, men for en sikkerheds skyld måtte hun telefonere eller sende et brevkort inden. Når Arup kom hjem fra sin Islandsrejse, måtte de sørge for at »tråffas och träffas ordentligt«. ¹⁵² Weibull var iøvrigt optaget af sagkyndige udtalelser om Sture Bolin og Ingvar Andersson. ¹⁵³

Mens familien Weibull var i Italien, ¹⁵⁴ løb Arup ind i sin måske hidtil værste krise, retssagen med Vilh. la Cour. Det er i sig selv en lang og indviklet historie, la Cours egen version af begivenhederne kan man læse i hans erindringer, ¹⁵⁵ men et indgående studium af den omfattende pressedækning og de involverede parters korrespondance ¹⁵⁶ ville utvivlsomt kunne kaste meget lys over sagen. Det var en konflikt mellem to stridbare personer, der allerede var stødt sammen een gang tidligere i forbindelse med 1. hefte af *Scandia*. ¹⁵⁷ Men det er værd at erindre sig, at Vilh. la Cour – om nogen – var repræsentant for den nationale historieskrivning, og iøvrigt aktivt politisk engageret i det sønderjyske spørgsmål. ¹⁵⁸ Vilh. la Cour havde deltaget i professorkonkurrencen 1936 efter Aage Friis afgang, hvor han i et snært opløb havde tabt til Albert Olsen.

¹⁵⁰ Weibull til Arup 17.2.38; 25.2.38; 22.6.38. Arup til Weibull 21.2.38; 16.5.38.

¹⁵¹ Weibull til Arup 25.2.38; 9.3.38. Arup til Weibull 15.3.38: »Hjertelig tak for i fredags, det var en aldeles herlig og meget festlig dag, som vi alle var meget glade over«.

¹⁵² Arup til Weibull 21.6.38. Weibull til Arup 22.6.38.

¹⁵³ Det drejede sig om genbesættelsen af det professorat, Weibull havde haft. Hans efterfølger blev Sture Bolin.

¹⁵⁴ Postkort 7.9.38; 10.11.38.

¹⁵⁵ *Lukkede Døre*, s. 201-249.

¹⁵⁶ Cand. mag. Thyge Svenstrup, der har ordnet og registreret Arups arkiv, har venligt oplyst mig, at la Cour korrespondancen ikke findes i arkivet. – Men der er jo alle de andre involverede parters brevsveksling at tage fat på, hvis den findes.

¹⁵⁷ Jvf. ovenfor s. 273.

¹⁵⁸ *Lukkede Døre*, passim.

Den evige konflikt mellem Arup og Friis afspejlede sig endnu engang i stemmeafgivningen.¹⁵⁹ Konkurrencen blev udskrevet, fordi det oprindelige udvalg, bestående af Arup, Friis og Fabricius ikke kunne blive enige. Flertallet bestående af Fabricius og Friis fastholdt, at opslaget omhandlede et professorat i historie, mens Arup på sin side »lige saa ubetinget [gik] ud fra, at hvad der i Ansørgernes Publikationer ikke faldt ind under Begrebet »nyere Historie«, var uden mindste interesse for bedømmelsen. I et skema delte han hver enkelt Ansørgers Publikationer i dem, der laa »inden for Professoratets Omraade«, og dem, der laa »uden for«. Fra de sidste kunde man helt se bort«. ¹⁶⁰ Og la Cour var rubriceret blandt de sidste. Efter hans egen og flere andres mening var Arups bedømmelse af la Cour ikke afgivet i god tro. »I saa fald ville han være komplet uegnet til at skønne. Hans klassificering af mine arbejder var intet som helst andet end en hensynsløs tak for sidst«. ¹⁶¹ Da la Cour i forbindelse med besættelsen af et professorat ved Aarhus Universitet erfarede, at Arup også skulle have sæde i dette udvalg, trak han sin ansøgning og offentliggjorde samtidig sin begrundelse (3. november 1938). Det hed her bl.a.: »Ved Prof. Arups Deltagelse i det af Københavns Universitet den 2. December 1935 nedsatte fagkyndige Udvalg, som havde at udtale sig om de i Anledning af det vakante Professorat indkomne Ansøgninger, afgav han den 13. Februar 1936 en Mindretalsindstilling, ledsaget af en dertil knyttet Oversigt over Ansørgernes hidtidige Produktion. Oversigten var i *aabenlys Strid med Ministeriets Opslag angaaende Embedet*, idet Prof. Arup ved en *bevidst falsk Gruppering af Produktionen* søgte at afskære mig paa Forhaand fra enhver Mulighed for at kunne blive taget i Betragtning. Hans uimodsigelige *Pligt som Embedsmand* til i det foreliggende Tilfælde at udtale sig fair og uvildigt om samtlige Ansøgere *krænkede han derved paa det groveste*, og hans Indstillings Form var i den grad *perfid*, at den een

¹⁵⁹ Erik Arup, Curt Weibull (Gøteborg) og Jac. Worm-Müller (Oslo) gik ind for Albert Olsen, mens Aage Friis, Knud Fabricius og Nils Ahnlund (Stockholm) foretrak la Cour. Dekanens stemme blev derfor udslaggivende, det var assyriologen O.E. Ravn.

¹⁶⁰ *Lukkede Døre* s. 204-205. – Det er iøvrigt interessant, at la Cour selv bemærker: »Jeg maatte naturligvis henholde mig til Flertallets Opfattelse, som *formelt* var i sin Orden; men i mit stille Sind var jeg langt fra sikker på, at den ogsaa i *Praksis* vilde holde Stik. Nyere Historie kunde slet ikke undgaa at blive et dominerende Led i den kommende Universitetslærers Undervisning. Det var jo netop af den Grund, jeg havde mine Tvivl om, hvorvidt jeg virkelig kunde fylde Pladsen, og var klar over, at den i alt Fald vilde kræve, at jeg lagde mine Studier om«. – Ansørgerne var Povl Bagge, C.O. Bøggild-Andersen, Vilh. la Cour, Holger Hjelholt, Hans Jensen, Vilh. Marstrand og Albert Olsen. Povl Bagge trak sig fra konkurrencen.

¹⁶¹ Sst. s. 206. – Det drejede sig om Arups mindretalsudtalelse, der gik forud for beslutningen om en konkurrence.

gang for alle burde have udelukket ham fra fremtidige Opfordringer til at afgive Responsa i analoge Tilfælde«. ¹⁶²

Erklæringen vakte efter la Cours eget udsagn »kolossal Opsigt«, fordi den kunne tolkes politisk, hvad la Cour selv afviser: den »nationale« la Cour mod den »unationale« Arup, en »konservativ« undsigelse af en »radikal« professor. Arup selv forholdt sig tavs og ønskede, trods pres fra undervisningsministeriet og Universitetets rektor, ikke at anlægge sag, ¹⁶³ men da rektor fremhævede sagens store principielle betydning og den opsigt, den havde vakt i pressen, gik statsadvokaten ind på at rejse offentlig tiltale mod la Cour. Selve retssagen fandt sted 29.-31 marts 1939 i Helsingør. ¹⁶⁴ Ingen af parterne vandt, men måske var det alligevel Arup, der tabte: la Cours sigtelser kendtes ubeføjede, men han blev ikke idømt bøde. Sagen var naturligvis en på alle måder håbløs affære, hvordan kan man føre sandhedsbevis for eller imod et videnskabeligt skøn? Men den viser noget om det betændte klima i datidens danske historikerverden.

Der er i korrespondancen et par breve, der kaster lys over Arups opfattelse, der – naturligvis kunne man fristes til at sige – var den stik modsatte af la Cours. Den 2. februar 1936 skrev han til Weibull og bad om råd i en vigtig sag: »Det er besættelsen af Friis professorat. Fabricius og Friis har naturligvis rottet sig sammen om for enhver pris at forhindre Albert Olsen i at faa det, hvilket skal opnaas ved en konkurrence ... Om alt dette oplyses Du ved vedlagte oversigt og betænkning«. Og her fremsendte Arup så den famøse opstilling, som senere gav anledning til hele miseren. »Da det er et professorat i moderne historie, har jeg tænkt mig at foreslaa Curt som svensk og vel Worm-Müller som norsk medlem, men hvis man skulde tage et svensk medlem til, hvem tror Du saa, det skulle være? Ahnlund, Herlitz eller hvem. Jeg er bange for, at Heckscher er saa allieret med Friis ..«. Han bad om omgående svar. Weibull delte ganske Arups opfattelse af Albert Olsen, som han mente naturligvis var den eneste, der burde komme på tale. Set fra en svensk horisont forekom det ret absurd, »när de två professorerna ville, att t.o.m. la Cour och herrarna Bagge och Andersen skulle kunne komma ifråga«. Weibull

¹⁶² Sst. s. 236-237. – Kursiveringen er la Cours.

¹⁶³ La Cours erindringer giver et glimrende indtryk af det omfattende benarbejde, han selv udførte i denne sag.

¹⁶⁴ Som vidner førte la Cour professorerne Fabricius, Friis og Norvin, fhv. Nationalmuseumsdirektør Mackeprang, Rigsarkivar Linvald, fhv. udenrigsminister dr. Moltesen, dr. Hjelholt, dr. Ellen Jørgensen, cand. mag. Erik Møller og Landsarkivar Hans Knudsen, medens Professor J. Oskar Andersen, dr. Hans Jensen, professor Albert Olsen og cand. mag. Axel E. Christensen vidnede i Arups favør. – Det var endnu engang de gamle fronter.

frarådede iøvrigt alle de af Arup fremførte navne, og anbefalede i stedet Wilhelm Keilhau.¹⁶⁵

Hvordan Arup selv så på konflikten, fremgår af et deprimeret nytårsbrev, dateret »Nytårsaften 1938-1939«, hvor han skrev: »La Cours angreb er blot et nyt udslag af det had, hvormed Fabricius, Friis, Linvald og konsorter forfølger mig, kun synes de denne gang at have haft held til at faa den nationalistiske og reaktionære departementschef Graae [undervisningsministeriet] og min kære partifælle, den nationalistiske og radikale bondemand [undervisningsminister] Jørgen Jørgensen med sig. Imidlertid tvivler jeg dog paa, at anslaget, der gaar ud paa at faa mig fjernet som universitetslærer og la Cour indsat i mit sted selv denne gang lykkes. Det løber nok engang i februar ud til en bøde paa 200 kr. til la Cour. ... Jeg takker Dig meget for Dine venlige ønsker om et godt nytaar – hvis Du har flere af dem, kan de godt behøves«.

Der er ingen tvivl om, at retssagen tog hårdt på Arup, så hårdt, at det gjorde et dybt indtryk på Weibull. I hvert fald undfangede han, efter at have besøgt Arup på fødselsdagen den 22. november 1939, en plan om at få Arup nogle måneder til Lund, så han i fred og ro kunne arbejde på *Danmarkshistorien*. Han og Lisa Weibull havde undersøgt forskellige priser på logi, hvis han ikke ville bo hos dem, han skulle spise frokost og middag hos dem, og hvad Weibull havde af relevant litteratur, »flyttar vi utan vidare till Ditt rum«, resten kunne han få på universitetsbiblioteket. De glædede sig begge meget.¹⁶⁶ Her er det for alvor den bekymrede og omtænksomme ven, der forsøger at tage affære, men Arup orkede det ikke. Han var rørt over »den venlige omsorgsfuldhed, baade fra Din og fru Lisas side, for mig, hvorom det er saa klart og smukt vidnesbyrd«, han havde også følt sig fristet. »Jo mere foraaret kommer, des skønnere vilde det blive – som en genoplevelse af for 35 aar siden i Lübeck. Du ved at tanken har en sikker tilhænger i Klara«. Men arbejdet med *Danmarkshistorien* skred godt frem, han havde faaet arbejdet i fast gænge og også

¹⁶⁵ Weibull til Arup 20.2.36.

¹⁶⁶ Weibull til Arup 3.1.40. – Brevet er dateret 3. januari 1939, men Arup har påført: »skal være 1940« og endvidere »besv. 23/1 40«. Fra 1939 er iøvrigt kun bevaret et brev fra Lisa Weibull til Clara Arup 11.2.39, hvor hun som engang tidligere forsøger at forklare og udglatte en vanskelig situation, nemlig at Weibull ikke fik arrangeret, at Arup blev inviteret til Sture Bolins professortilrædelsesmiddag: »Men det som gjorde Lauritz ledsen, var ju något vida större. Han hade liksom inte gjord, vad han kunnat för at skapa et sammanträffande och en stunds förströelse för en vän, som just genomlever en period av strängt arbete och kollegie-»vrövl««. Og et telegram 5.4.39, der utvivlsomt er en lykønskning med resultatet af retssagen: »GLADA ATT TJUREN FERDINAND NU I RO KAN BETA PÅ DE SOLIGA ÆNGARNA. LISA OCH LAURITZ«.

fået forelæsningsfritagelse, så han havde hele tiden til sin rådighed. »– og Du ved, vi er blevet gamle, man har faaet saa mange daglige vaner, som man daarligt kan sige sig løs fra – jeg er ogsaa bange for, at et saa fuldstændigt opbrud, en saa fuldstændig skiften daglig levevis snarere skal rive mig ud af end befordre arbejdet, der som det er nu gaar i sin bestemte skure. Jeg er ogsaa selv endnu saa let bevægelig, at jeg frygter for, at nye uvante omgivelser skal sætte mig i for stor affect. Og saa er der denne græsselige vinter! Og saa er der denne forrykte krig«. ¹⁶⁷

Den 9. april 1940 nåede den »forrykte krig« også til Danmark i form af den tyske besættelse. Det blev nu småt ikke bare med den fysiske kontakt, ¹⁶⁸ brevene er også sparsomme, men de udtrykker de varmeste følelser: »Så mycket innerligare är vi hos Er i våra tankar«, »Ack, om vi kunde stiga in till Dig i övermorgon alldeles som Du och Erik engång kom på Lauritz födelsedag. Minns Du det?«, »Hade det varit i gamla dagar, skulle Du sett oss komma över tröskeln hos Er och gratulerat«, lyder det fra Lund. ¹⁶⁹ Og fra København ligeså: »Der er ikke en søndag, hvor ikke Klara og jeg sørger over, at ikke Lisa og Du er vore gæster. Vi tænker paa gamle dage og hvor muntre og skønne de var«; »Det er sørgeligt, at vore sidste levnedsaar skal hengaa paa denne maade, uden at vi nogensinde mødes eller kan tale sammen«. ¹⁷⁰

Først i august-september 1945 genetableredes kontakten, og da med de varmeste venskabsytringer mellem de to: »Det er dejligt igennem Lisa at høre lidt fra jer, det er meget lang Tid siden vi har været i Forbindelse med hinanden«, skrev Arup den 31. august 1945 og foreslog, at Lisa og Lauritz Weibull kom på besøg. »Det har naturligvis i den sidste Tid knebet meget med Arbejdet, i alt Fald det sidste Aar, siden vi blev bombet den 23 juni 1944, har været meget distraherende og deprimerende, og først nu må man se at komme i gang igen«. Han meddelte også den glædelige løsning på, hvad der måske havde været familiens største bekymring, nemlig at der nu endelig var kommet brev fra den yngste søn, Jon: »Han har været med i Krigen, og er nu Leder af en Plantage på Ny Guinea«, og brevet sluttede således: »Ja, det har været for os meget haarde og alvorlige Aar, og det er vanskeligt nok at komme over paa Livets Lysside igen. Men det kan maaske lykkes, og dertil haaber Klara og

¹⁶⁷ Arup til Weibull 23.1.40.

¹⁶⁸ Weibull var et par gange i begyndelsen af besættelsen i København, og Arup hjalp ham med visum, jvf. Weibull til Arup 12.10.40; 18.11.40; 22.11.40; 1.2.41; 1.3.41 og Arup til Weibull 10.10.40; 7.2.41. – Lisa Weibull blev igen alvorligt syg i maj 1940.

¹⁶⁹ Weibull til Arup 11.8.42; Lisa Weibull til Clara Arup 21.3.43; Weibull til Arup 18.11.44.

¹⁷⁰ Arup til Weibull 7.7.42; 30.3.44.

jeg ogsaa meget på jeres Hjælp«. ¹⁷¹ Hvad Arup ikke omtalte, men som utvivlsomt også har spillet ind på hans sindstilstand, var den kendsgerning, at krigen isolerede ham fra de studenter og tidligere elever, der hidtil havde været hans trofaste kampfæller: med sin anti-nationalistiske, »scavenianske Grundholdning«, forstod han hverken modstandsbevægelsen eller overhovedet nogen »Form for Demonstration mod Besættelsesmagten«. Arups »manglende Evne til at erkende Forskellen mellem første og anden Verdenskrig« førte allerede i den første krigssommer til et brud mellem ham og hans kæreste elev, Albert Olsen. ¹⁷² Tage E. Christiansen skriver herom, at et forlig måske kunne være bragt i stand efter Albert Olsens hjemkomst fra eksilet i Sverige. »Havde han blot ikke ladet sig påvirke så fatalt af Astrid Friis. Ud fra personlige, stærkt passionerede Motiver havde ogsaa hun paa denne Tid vendt sig mod Arup«. ¹⁷³ I sine sidste professorår var Erik Arup derfor ligeså isoleret i forhold til sine professorkolleger som i mellemkrigstiden, blot med den forskel at modstanderne nu var to af hans tidligere nærmeste elever. Men iøvrigt er det karakteristisk, at korrespondancen mellem de to venner på det nærmeste overhovedet ikke omtaler politik. ¹⁷⁴ Måske fordi de ikke var ganske enige, men måske også, fordi de i deres selvforståelse ikke forbandt videnskab og politik med hinanden, og hele deres venskab var jo bygget op omkring videnskaben. ¹⁷⁵

¹⁷¹ Arup til Weibull 31.8.45. – Langt hovedparten af Arups breve til Weibull er håndskrevne, men enkelte er maskinskrevne – med gennemslag i Arups eget arkiv. I disse maskinskrevne breve, skrives navneord med »stort«.

¹⁷² Tage E. Christiansen i nekrologen over Niels Skyum-Nielsen: HT bd. 83, 1983 s. 223. Lektor, cand. mag. Carsten Due-Nielsen har venligt erindret mig om denne nekrolog. – Se også Thyge Svenstrup: »Erik Arups syn på Danmarks forsvar«, der belyser Arups politiske standpunkter (HT, bd. 95,2, 1995).

¹⁷³ Christiansen, anf. sted, s. 224. – Astrid Friis efterfulgte Knud Fabricius som professor 25.12.45, hendes nærmeste konkurrent var Aksel E. Christensen, der siden blev Arups efterfølger. Han synes at have været den, der stod Arup nærmest i de sidste år og påtog sig efter Arups død udgivelsen af 3. bind af *Danmarkshistorien* (1955) og redaktionen af to bind *Udvalgte afhandlinger og Anmeldelser* (1977).

¹⁷⁴ Udover Lisa og Lauritz Weibulls tidligere omtalte kommentarer til Staunings »Lænehundstale«, som Arup utvivlsomt ikke kunne dele, er der antydninger af et modsætningsforhold i de nedenfor citerede breve (Arup til Weibull 2.4.47. – 20.4.47; 3.5.47 og 7.5.47), hvor Arup mener sig svigtet af venen i sit opgør med den nationale danske historietradition og bittert omtaler venen som »denne helt igennem hæderlige skandinav« (7.5.47). – I et brev 11.4.46 kommenterer Arup retsopgøret: »Iøvrigt – sikken en forbandet tid vi er kommet til at leve i her i Danmark. Jeg ved ikke om det er den hvide eller den røde terrorismes tid, men vi hader alle hinanden, vi angiver alle hinanden – det er helt tilfældigt, hvem der dømmes og hvem der slipper fri«. Og Weibull svarer i en slags fodnote, skrevet på kanten af papiret: »Vi lever här aldeles som Ni i en æra av åsiktsförtryck. Vi socialiserar åsikterna. För övrigt har vi inkompetansen vid rodret och land och rike regerede som hopen på en fackföreningsstämma« (15.4.46).

¹⁷⁵ Jvf. også Arup til Weibull 13.9.14, citeret ovenfor s. 260.

Arups brev affødte den allerede tidligere citerede gribende reaktion fra Weibull: »Käre Erik. Låt oss nu tro att vi nu atter er på glid över till ljussidan av livet. Och tack, mycken tack för all tilliten till oss två, Lisa och mig, två svaga mänskobarn som inte av egen vilja någonsin sviker«. ¹⁷⁶ Men iøvrigt var der også plads til faglig snak. Arup ville gerne have optaget en afhandling af Kamma Struwe om Bernstorff og Moltke i *Scandia*, og han benyttede samtidig lejligheden til at introducere »en af mine Elever, Skyum-Nielsen ... Han er en meget dygtig ung Mand, der arbejder paa at uddanne sig til Diplomatiker og i en opgave til mig har paavist meget alvorlige Fejl i Diplomatarium Danicum«. Mens Weibull på sin side fortalte om sit arbejde med den skånske kirkes historie fra den ældste tid til og med Jacob Erlandsen. For tiden var han igang med Andreas Sunesen. »Du är visst den som sett djupast i vad mannen varit och betytt. Få se om det kan lyckas mig att komma ett litet steg vidare«. Iøvrigt blev det netop Weibulls bog om *Skånes kyrka från älsta tid till Jacob Erlandsens död 1274*, ¹⁷⁷ der blev årsag til den sidste faglige disput mellem de to venner.

I foråret 1946 kunne Weibull meddele, at han følte sig »allt mera vid sidan av vad som sker i den historiska världen och därmed mer och mer mindre lämpad att fortsätta tidskriftens utgivande«. Men endnu et hefte skulle i hvert fald udkomme. De havde begyndt tidsskriftet sammen, og Arup skulle også være med i det sidste hefte: »Där är så många centrale spørsmål Du varit inne på men inte hunnit att vetenskapligt begrunda«. ¹⁷⁸ De var nu begge begyndt at se tilbage, og i november 1946 fyldte Arup halvfjerds. I sit takkebrev for festen skrev Weibull om den glæde, det var for ham »att känna omslaget i luften omkring Dig och allt det solsken som äntligen föll omkring Dig. Du har ärligt och sen länge förtjent det«. »Jag skrev i boken, jag hade med mig om de fyrtio årens vänskap oss emellan, nämnde det visst också i orden vid bordet. Nya fyrtio års vänskap är det väl ingen utsikt till för oss. Men jag tror och vet att vår vänskap skall räcka livet ut«. ¹⁷⁹

Fødselsdagen betød ikke bare, at Arup måtte gå på pension, den betød også, at han nu måtte opgive posten som efor på Studentergården, ¹⁸⁰ familien måtte flytte. Det var omvæltninger, der fik de gamle frustrationer til at blusse op igen, han begyndte at se tilbage på sit liv. I et brev til

¹⁷⁶ Weibull til Arup 6.9.45. – Når jeg læser dette, kan jeg ikke undgå at tænke på krisen omkring Diplomatariet.

¹⁷⁷ I *Lunds domkyrkas historia 1145-1945*, I, Lund 1946.

¹⁷⁸ Weibull til Arup 15.4.46.

¹⁷⁹ Weibull til Arup 24.11.46.

¹⁸⁰ Arup havde været efor på Studentergaarden siden 1923.

Weibull fra april 1947 kommer dette klart til udtryk, netop foranlediget af Weibulls bog om den skånske kirkes ældste historie.¹⁸¹ Han indleder brevet med ordene: »Naar man bliver saadanne gamle herrer som vi to er blevet, saa rinder tiden som sand ud af ens hænder. Jeg har ladet den første dato paa dette brev blive staaende, for at Du kan se, at det oprindeligt var tænkt som et fødselsdagsbrev til Dig. Men saa skete der saa meget, at det aldrig blev skrevet, de hjertelige ord, jeg vilde have skrevet til Dig og Lisa, lever stadig i mit hjerte«. Og så går han ellers over til »forretninger«: »Jeg synes at det er nødvendigt at jeg inden jeg dør, redegør for mine grunde til, at jeg har tilladt mig den usigeligt unationale handling i første bind af min Danmarkshistorie at give de danske middelalderkonger talbetegnelser, i stedet for de elskede nationale tilnavnsbetegnelser, som ogsaa Du i Dit sidste værk om den skaanske kirke benytter Dig af, men som jeg meget nødigt vil se Dig gentage i Din udgave af de ældste breve i *Diplomatarium Danicum*. Du husker nok, at jeg forelagde Dig det originale brev, hvori Valdemar, som Du kalder Sejr, betegner sig selv som Valdemar Secundus. Naar jeg nu skal skrive om hele spørgsmålet, er der eet brev, som har en særlig interesse for mig, det er brevet af 1183 21. marts, Rep. 342#, Rep. 40, der ganske vist kun findes i afskrift, men hvori Knud Valdemarsøn betegner sig selv som Kanutus quartus. Da vi nu stadigvæk ikke er saa lykkelige at have den trykte udgave af *Dipl. Dan.*,¹⁸² men denne dog foreligger i Dit udkast dertil, vilde jeg gerne anmode Dig om Du ikke kunde give mig et korrektur eller i alt fald en afskrift af Din kommentar til dette brev, i særdeleshed Din mening om denne talbetegnelse for Knud Valdemarsøn, der jo ellers traditionelt kaldes Knud 6«.

Også det sidste nummer af *Scandia* var Arup utilfreds med: »Der er ikke en eneste afhandling, hvori findes den dybtgaaende historiske kritik der er tidsskriftets eneste berettigelse, der er ikke en af disse afhandlinger, hvori man mere hører Skræps sang, når den skærer igennem. Hvor er dog denne Åke Holmberg, som hele heftet er fyldt af, for en ubetydelig person, en ren kompilator, som intet begriber af essensen af de historiske begivenheder, han skriver om«. Her fornægter han ikke sig selv, ja denne sidste sætning er vel netop kernen i hans egen historieopfattelse, det var jo netop »essensen«, betydningen, han ville nå frem til:

¹⁸¹ Arup til Weibull 2.4.47. – 20.4.47. – Dette og de følgende citerede breve er skrevet med en nærmest opløst håndskrift, helt anderledes end Arups ellers sirlige hånd.

¹⁸² Det var en fin hentydning til, at Weibull stadig ikke havde færdiggjort sin del af *Diplomatariet*, en hentydning han allerede fremførte i brevet 31.8.45: »Men den værste Mangel ved *Diplomatariet* er dog, at I Række mangler«. – Krisen omkring *Diplomatariet* sved stadig.

»han har givet os den første gennemræsonerede fremstilling«, som Nørlund i sin tid skrev om Arups *Danmarkshistorie*.¹⁸³ Alligevel er han bekymret for tidsskriftets fremtid: »Skriv nu og da til mig særlig om Scandias skæbne, naar Du og jeg er døde, hvorledes skal dets fremtid blive? jeg foreslår Lönnroth, eller maaske Jerker Rosén«. Og han slutter brevet med ordene: »Skriv nu snart og ofte til mig, ganske formløst«.

Weibull tog det hele meget roligt, også han havde gjort den iagttagelse, at jo ældre man bliver, jo mindre får man udrettet, ikke engang de breve, man gerne ville skrive, får man skrevet, hvor god end hensigten kan være. Men i sin opfattelse af, at Knud VI ikke kunne betegnes som Knud IV, holdt han fast. Han fremsendte sin kommentar til Diplomariet om det omtalte brev og gav en klar og logisk argumentation for sin opfattelse. Det er Weibull i fin form. Han står på sine logiske, klare argumenter og rokker sig ikke en tøddel, uanset om det gælder Arups eftermæle eller ej, men iøvrigt gør han det ganske uden følelser, det er videnskab, og går så videre til næste sag, nemlig Arups radioforedrag om Christiern II, som han mener er strålende, og som han er glad over at have fået til *Scandia*.¹⁸⁴

Arup fortsatte i endnu to breve sit nærmest desperate forsvar for, hvad der næppe var det centrale i hans *Danmarkshistorie*, nemlig »den rette betegnelse for de gamle danske konger«,¹⁸⁵ og der var for ham mange ting på spil: »Hvis Du paa dette punkt har forsømt Dig paa grund af den forfærdelige traditionalisme, som Du er helt behersket af, vil jeg bede Dig om, at Du endnu engang tænker dig om, vi kan nemlig ikke i et saa

¹⁸³ Jvf. ovenfor s. 266-267.

¹⁸⁴ Weibull til Arup 1.5.47.

¹⁸⁵ Arup til Weibull 3.5.47 og 7.5.47. – Citatet fra 3.5.47. 7.5.47 hedder det bl.a.: »Men jeg vil lige saa gerne sidde hjemme den aften med Dig [i stedet for at de sammen gaar i Videnskabernes Selskab] og tale baade om denne sag og særlig »om den rette betegnelse for de gamle danske konger«. Jeg antager, at Du er helt klar over, at i nekrologiets kongeliste er Knud den Hellige udtrykkeligt betegnet som Canutus Secundus, og denne del deraf er vel fra 1120erne eller 1130erne. Du kan nok begribe, at jeg har gennemgaaet alle disse kildesteder før jeg i min Danmarkshistories første bind, bestemte mig for de talbetegnelser, jeg deri gav de gamle danske konger, jeg kan ikke finde mig i, at senere publicister nu er blevet enige om at fingere, at min Danmarkshistorie overhovedet ikke eksisterer og at man aldeles ikke behøver at tage hensyn til, hvad der deri er anført eller sagt, saaledes som Du gør baade i Din kommentar til brevet 1183, som netop er mit hovedbevis for min betegnelse af Knud Valdemarsøn som Knud 4, og navnlig i Dit sidste arbejde om den skaanske kirkes ældste historie, som Du skriver, som om der overhovedet aldrig havde eksisteret en dansk historieforsker, der hedder Erik Arup. Det er muligt at Du gør det, fordi Du ellers ville blive nødt til offentligt at polemisere mod mig, ligesom jeg ogsaa af samme grund altid har afholdt mig fra enhver polemik imod Dig, endskønt Kóchers afhandling i sin tid kunde have givet god foranledning dertil, men jeg er desværre bange for, at det er den dybest i Dig liggende historiske traditionalisme, som forhindrer Dig i at se frit på simple ting som disse næsten ligegyldige ting«.

moderne værk som Dipl. Dan. have saadanne ældgamle traditioner baskende om, det kan være daarligt nok endda.¹⁸⁶ »Jeg mindes endnu med vemod, at Erslev, der skrev en frygtelig daarlig og indholdsløs anmeldelse i Politiken af første bind af min Danmarkshistorie, netop gjorde dette ganske underordnede punkt, talbetegnelsen af kongerne, til en hovedindvending mod min bog, og dermed gav hele den historiske nationalistiske pøbel et glimrende, paa en højt anset autoritets udtalelse hvilende udgangspunkt for dens karakteristik af mig som en foragtsfuld unational historiker. Men Du maa undskylde mig, at jeg finder, at det er lige haardt nok, at jeg i min høje alder skal genopleve, at Du, der vel nu har samme autoritet som Erslev i sin tid, ved udgivelsen af *Diplomatarium Danicum*, som det dog i sin tid var mig, der satte Dig ind i som medudgiver deraf, vil underkende min mening om dette spørgsmaal ganske arbitrært, uden at Du nogensinde i alle disse aar – siden 1934 – har taget det op til forhandling med mig. Alle fjender af mig og min historiske forskning – og de er talrige som havets sand, ja det er vel praktisk talt saadan, at alle nordiske historikere er fjender af mig – de vil hjerteligt glæde sig og atter og atter fremhæve i fremtiden, at denne Arups tossede og aldeles uden støtte i kilderne fremsatte tanke om at give de gamle danske konger talbetegnelser, den kunde dog selv hans mest intime ven og forbundsfælle i al historisk forskning – Lauritz Weibull ikke gaa med til, den taabelighed kunde denne helt igennem hæderlige skandinav ikke sluge.«¹⁸⁷

Arrene er der stadig: Kr. Erslev, opgøret om *Danmarkshistorien*, krisen omkring diplomatiet, og alligevel slutter brevet med den varmeste venskabserklæring: »Alt dette skriver jeg kun til Dig for at forklare Dig min sindstilstand i øjeblikket, som er noget bitter. Men denne bitterhed gælder naturligvis ikke Dig personlig, Du ved, at vi lige fra den yndige foraarsmorgen i Lübeck, da jeg første gang brød ind hos Dig og Märta, er forbundet ved et ubrydeligt venskab«. Og det var jo det, det hele handlede om: dybest set var de uenige om mange ting og havde måske i deres fælles kamp tilsløret mange modsætninger, *men de var venner*. Weibull kommenterede ikke Arups sidste lidenskabelige argumentation, men han var også i København umiddelbart efter og i sit takkebrev så han med vemod tilbage på, at det var sidste gang, han havde siddet til bords i Studentergården, »där man under de många årens lopp upplevat så mycket. Men livet är ju ett ständigt ut och in«, og så længe de mennesker endnu findes, som ens hjerte er knyttet til har man jo dog, hvordan

¹⁸⁶ Arup til Weibull 3.5.47.

¹⁸⁷ Arup til Weibull 7.5.47.

sceneriet end kan veksle, alt væsentligt i behold.¹⁸⁸ Og i august 1947 ønsker han Arup'erne tillykke med deres nye hjem i et varmt tilbageblik: »För mig ligger alla Edra tidigare hem i en sällsam magisk belysning. De är oskiljaktigt förenade med mitt liv och min utveckling«. ¹⁸⁹ Herefter ebber korrespondancen langsomt ud.¹⁹⁰ Erik Arup døde i 1951, og Lauritz Weibull satte vennen et lysende minde i en indfølt nekrolog, der på een gang viser, hvor godt han forstod ham, men hvor forskellige de alligevel var: »Naturligtvis är den fria kombinationen av de säkra fakta metodiskt det rigtiga. Men för historikern blir det lätt med en sådan inställning till en balansgång på en ofta tunn och skälvande lina. Att Erik Arup mer än engång kommit at trampa miste och störta, ligger i förhållandena. Men det kan heller inte vara något tvivel om at det med de nya problemställningar, som han inaugurerade, fördes salt och syra till kommande tiders historiska vetenskap«. ¹⁹¹ Men lad Clara Arup få det sidste ord i et fødselsdagsbrev til Weibull fra april 1957. ¹⁹² Hun var den, der kendte dem bedst, selv om hun ikke var med hin yndige foraarsmorgen i Lübeck: »... jeg længes meget efter jer begge [Lisa og Lauritz Weibull], og synes der er saa meget at sige Dig tak for naar jeg tænker paa de mange *hyggelige og inspirerende* samvær vi havde – da Du – og min kære Erik – var paa jeres *strålende* højdepunkt«. ¹⁹³

¹⁸⁸ Weibull til Arup 12.5.47.

¹⁸⁹ Weibull til Arup 10.8.47.

¹⁹⁰ Det sidste bevarede brev fra Weibull er dateret 24.9.47, det sidste fra Arup 12.2.49.

¹⁹¹ *Scandia XXI*, 1951-52, s. 230-238, citatet s. 235.

¹⁹² Clara Arup til Weibull 1.4.57. Weibulls arkiv. – Understregningerne er Clara Arups.

¹⁹³ Denne artikel er blevet til ud fra en dyb fascination af brevvekslingen mellem disse to mennesker. Det jeg har villet, er at afprøve, hvad en nærlæsning af korrespondancen kan sige om venskabet mellem de to. Jeg er derfor ikke gået ud af min vej for at inddrage andet brevmateriale, men jeg har naturligvis anvendt det meste af den relevante litteratur for at placere de to historigrafisk. I den forbindelse vil jeg anføre, at Jørgen Weibull i et brev (12. dec. 1995) til mig skriver, at efter hans opfattelse var det Curt Weibull, ikke Erik Arup, der spillede en hovedrolle for ændringen i Lauritz Weibulls forfatterskab, som den kommer til udtryk i *Kritiska undersökningar*, og han henleder samtidig min opmærksomhed på sin nekrolog over Curt Weibull (*Scandia* 58:1, 1992, s. 5-10). Jørgen Weibull hævder her, at det var samarbejdet med broderen Curt, der var interesseret i og orienteret mod den moderne kildekritik, der var afgørende for Lauritz Weibulls nyorientering. Han baserer sin opfattelse dels på samtaler med faderen Curt Weibull 1963-64 og 1972-73, dels på to skriftlige udsagn fra Curt Weibull 1963 og 1972. Jeg er Jørgen Weibull meget taknemlig for denne henvisning.

SUMMARY

*Friendship**The Correspondance between Erik Arup and Lauritz Weibull*

The essay analyses the friendship between two eminent Scandinavian historians Erik Arup (1876-1951) and Lauritz Weibull (1873-1960), a friendship in many ways comparable to the contemporary friendship between the French historians Marc Bloch (1886-1944) and Lucien Febvre (1878-1956). Arup in Denmark and Weibull in Sweden like Bloch and Febvre in France found themselves in opposition to the historical establishment in their respective countries and founded oppositional historical journals at the same time: *Scandia* (1928) and *Annales* (1929).

The central source for the analysis is the correspondance between the two historians, a correspondance carried on from their first meeting in Lübeck in 1907 until Arup's death. The correspondance offers a unique insight into their scholarly reflections and differences as well as their psychology. Moreover, it gives an almost classical picture of the development of a friendship: the initial meeting where a friendship develops almost instantaneously between two young and promising scholars, the years of hard work until they both become professors, the fighting years when they propagate their views and establish their journal, the crisis and reconciliation and their last years when they are both looking back: Weibull content and acclaimed by all, Arup still in opposition and frustrated. A friendship between two in many ways complementary persons: Arup the outgoing, charming one and Weibull the more reserved aristocrat. Arup spending his lifetime trying to establish a new synthesis of Danish history at the same time pathbreaking and controversial, Weibull producing a series of now classical studies of controversial but isolated problems in Danish Medieval History. Arup bend on constructing, Weibull on deconstructing.